

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. สภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษา
2. หนังสือเรียนศิลปศึกษากับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษา
3. แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
4. แนวโน้มของหนังสือเรียนศิลปศึกษา
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษา

หนังสือ เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญในระบบการศึกษา เพราะเป็นกรอบแนวทางที่ผลักดันไปในการเรียนรู้ของเด็กในระบบการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2539) กระทรวงศึกษาธิการได้มีแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เพื่อให้การใช้หนังสือในโรงเรียนสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรและนโยบายการศึกษาของชาติ โดยจำแนกประเภทหนังสือที่ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้

คู่มือการเรียนการสอน คือ หนังสือสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนของครูและนักเรียน โดยเป็นสื่อที่ใช้เป็นแนวทางกำกับการสอน การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผล การเรียนรู้ในแต่ละเรื่อง สื่อในลักษณะนี้ควรกำหนดสาระที่สำคัญๆซึ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้ของเด็ก เช่น

1. ผลการเรียนรู้ / จุดประสงค์การเรียนรู้ / ประสพการณ์เรียนรู้ อันได้แก่ ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติ
2. กิจกรรมตามลำดับขั้นตอนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะ โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางและให้เรียนรู้ด้วยตนเองทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

3. การประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จของผู้เรียนว่าบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มาเพียงใด
4. อุปกรณ์และเครื่องมือที่สนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนประจักษ์ชัดขึ้นในแต่ละเรื่องที่เรียน
5. แหล่งการเรียนรู้หรือค้นคว้าเพิ่มเติม

แบบฝึกหัด คือ สื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียน

หนังสือเสริมประสบการณ์ คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมุ่งเน้นถึงประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ตามหลักสูตรให้กว้างขวางขึ้น มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความซาบซึ้งในคุณค่าของภาษา การเสริมสร้างทักษะ และนิสัยรักการอ่าน

หนังสือในลักษณะนี้เป็นหนังสือทั่วไปที่ไม่จำเป็นต้องครอบคลุมเนื้อหาสาระของหลักสูตรในแต่ละชั้นเรียนหรือช่วงชั้น มีลักษณะเป็นเรื่องเดียวหรือรวมเรื่องที่มีเนื้อหาในแนวเดียวกันในเชิงให้ความรู้ ความคิด ค่านิยม เป็นหนังสือสารคดีหรือบันเทิงคดีก็ได้ เป็นหนังสือสำหรับห้องสมุดที่ใช้ได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน จำแนกประเภทได้ดังนี้

1. หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลา

2. หนังสืออ่านเพิ่มเติม คือ หนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร สำหรับให้นักเรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสือประเภทนี้เดิมเรียกว่า หนังสืออ่านประกอบ

3. หนังสือส่งเสริมการอ่าน คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อาจเป็นหนังสือสารคดี นวนิยาย นิทาน ฯลฯ ที่มีลักษณะไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติและมีสาระประโยชน์

4. หนังสืออุเทศ คือ หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียน การเรียบเรียงหนังสือประเภทนี้เป็นเชิงวิชาการ

หนังสือเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอนมีเนื้อหาถูกต้องและสอดคล้องกับหลักสูตร

ปัจจุบัน หนังสือเรียนยังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือหลักที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการสอนของผู้สอนให้ประสบความสำเร็จได้ตามความมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนในวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรการศึกษามาเป็นเวลานาน

นักวิชาการได้ให้ความหมายของตำราเรียน แบบเรียน และหนังสือเรียน (Textbook) ไว้ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2543) ได้ให้ความหมายของตำราเรียน (Textbook หรือ Text) ว่า ตำราเรียนต้องมีลักษณะเป็นเอกสารวิชาการที่มีมาตรฐาน เนื้อหาความรู้หรือประมวลวรรณกรรม เป็นความรู้ที่แน่นอนชัดเจน เป็นที่ยอมรับกันในวงวิชาการ เรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะ

บันลือ พุกพะวันและดำรง ศิริเจริญ(อ้างในการพัฒนาเกณฑ์การประเมินค่าวรรณกรรม ไทย,2543)ได้ให้ความหมายของตำราอย่างสอดคล้องกันไว้ 3 ประการ คือ

1. หนังสือที่เขียน แต่ง แปลหรือเรียบเรียง ตรงกับหลักสูตรวิชาใดวิชาหนึ่ง ที่เปิดสอนในระดับอุดมศึกษา หนังสือนี้ นิสิต นักศึกษาใช้เรียนและครูอาจารย์ใช้เป็นแนวทางการสอน
2. คู่มือการสอนวิชาต่างๆซึ่งใช้กับผู้เรียน โดยนิสิตนักศึกษานำไปใช้เชิงปฏิบัติได้
3. หนังสือที่เขียนเรื่องเฉพาะ มีเนื้อหาสาระสำคัญเฉพาะเรื่องซึ่งผู้แต่งนั้นก็จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาที่สอนในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย หรือเป็นสิ่งที่นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ ใช้ศึกษาค้นคว้าเพื่อความลึกซึ้งเฉพาะเรื่อง และเกี่ยวข้องกับวิชาใดวิชาหนึ่งที่เปิดสอนในสถาบันถือว่าเป็นตำราได้เช่นกัน

วิชัย ราษฎร์ศิริ (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า แบบเรียน (Textbook) แต่เดิม เรียกว่า สมุด สมุดตำราเรียน สมุดแบบเรียน ตำรา ปัจจุบัน ตำรา และ แบบเรียน มีความหมายต่างกันไป ตำรา หมายถึง หนังสือที่ใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับหลักการ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ และแนวปฏิบัติ ส่วนใหญ่ใช้ในระดับอุดมศึกษาหรือใช้ศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพและกิจกรรมต่างๆ

ส่วนแบบเรียน บางทีก็เรียกว่า หนังสือเรียน ซึ่งพอสรุปได้ว่า แบบเรียน หมายถึง หนังสือที่เขียนขึ้นตามแนวของหลักสูตรแต่ระดับใช้เป็นหลักในการเรียนการสอนวิชาต่างๆระหว่างครูกับนักเรียน แบบเรียนจะไม่มีรายละเอียดมากเหมือนตำรา แบบเรียนมีใช้มากในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในประเทศไทยแบบเรียนจะจัดพิมพ์จำหน่ายได้ต้องได้รับการตรวจและอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ แบบเรียน จึงมีความหมายเช่นเดียวกับหนังสือเรียน

วารี ธีระจิต (2531) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนว่า หนังสือเรียน คือหนังสือที่ทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้เป็นหนังสือเรียนประจำวิชา โดยเป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้ในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างถูกต้องและครบถ้วน จัดทำเป็นรายวิชาตามลำดับชั้น อาจมีลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผ่นหรือเป็นชุดย่อยๆ สอดคล้องกับความหมายของ จินตนา ไบกาชุยี (2538)ว่า หนังสือเรียน เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนมีสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตร อาจจะมีลักษณะเป็นเล่มเป็นแผ่นหรือเป็นชุด

สรุปได้ว่า หนังสือเรียน คือ หนังสือที่ผ่านการตรวจพิจารณาและอนุญาตให้ใช้จาก กระทรวงศึกษาธิการ โดยรวบรวมเนื้อหาความรู้ตามแต่ละรายวิชาที่ตรงตามหลักสูตรและใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอน

การศึกษาในประเทศไทยแต่ละระดับจะมีหนังสือเรียนประจำวิชาซึ่งเป็นสื่อที่จำเป็นในการเรียนการสอน วิฑูรย์ ไสแก้ว (สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2545) กล่าวว่า หนังสือเรียนมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนของครู เพราะว่า การที่ครูจะทำการสอนให้ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะช่วยเหลือในการจัดการเรียนการสอน หนังสือเรียนจะมีความสำคัญกับผู้เรียนที่จะสนับสนุนกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพขึ้น เพราะบางที สิ่งที่ครูอาจารย์สอนนั้น เด็กได้กลับไปทบทวนในหนังสือเรียนหรือค้นคว้าเพิ่มเติม จะช่วยให้การเรียนรู้มีความยั่งยืนมีความชัดเจนมากขึ้น เพราะหนังสือเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองได้

เสรี ชิวคำ (2540) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของหนังสือเรียนว่า ในปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการนำเทคโนโลยีและสื่อนวัตกรรมต่างๆมากมายมาใช้ในการเรียนการสอน แต่ในสภาพสังคมของไทยสื่อเหล่านี้ก็ยังไม่แพร่หลายเพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งความพร้อมในเรื่องสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก งบประมาณ และเจตคติของผู้ใช้ทั้งครูและนักเรียน ดังนั้นหนังสือเรียนยังคงเป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้และปัญญาที่สำคัญ ในด้านการเรียนการสอน หนังสือเรียนยังคงเป็นเครื่องมือสื่อความคิดที่ใช้เป็นหลักในวงการศึกษาอย่างกว้างขวาง

สมพร จารุณัญ (2533) กล่าวว่า บทบาทของหนังสือเรียนในกระบวนการเรียนการสอน จำแนกได้หลายบทบาท ได้แก่

1. หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือ หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือซึ่งครูใช้ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจและเกิดความคิด หนังสือเรียนไม่ได้ทำขึ้นสำหรับให้นักเรียนใช้โดยลำพัง แต่สำหรับให้ครูเป็นผู้ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้จากหนังสือเรียน หนังสือเรียนมีลักษณะพิเศษที่จะช่วยผู้เรียนให้ศึกษาทำความเข้าใจสิ่งต่างๆเป็นขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้สิ่งที่กว้างขวางขึ้น
2. หนังสือเรียนเป็นเครื่องชี้แนะ หนังสือเรียนจะต้องให้แนวทางแก่ผู้อ่านในการศึกษาหาความรู้ พัฒนาความคิด และการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย
3. หนังสือเรียนเป็นแหล่งประมวลความรู้ หนังสือเรียนจะต้องผสมผสานความรู้ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและความรู้ที่เป็นความคิดเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม หนังสือเรียนที่ดีจึงต้องมีลักษณะที่เป็นแหล่งความรู้ที่มีค่าและมีความหมายต่อผู้เรียน ซึ่งอาจจะหาไม่ได้จากหนังสือประเภทอื่น
4. หนังสือเรียนเป็นหนทางนำไปสู่ความหมายของความจริง การแสวงหาความหมายในการศึกษาจากหนังสือเรียนจึงสำคัญมากเป็นสิ่งที่ครูและนักเรียนจะต้องเข้าใจบทบาทของหนังสือเรียนในแง่นี้ ทำให้ครูต้องเอาใจใส่เกี่ยวกับผู้แต่งหนังสือเรียน สำนักพิมพ์ บทนำเรื่องในแต่ละบทตลอดจนบทวิเคราะห์หนังสือเรียนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการหาความหมายของสิ่งที่จะเรียนรู้

5. หนังสือเรียนเป็นแรงกระตุ้นและความบันเทิง หนังสือเรียนอาจทำให้น่าสนใจได้ด้วยการสร้างคุณสมบัติภายนอกและภายในให้ดึงดูดความสนใจ หนังสือเรียนที่มีคุณสมบัติดึงดูดความสนใจที่เหมาะสมกับประสบการณ์ความรู้ของนักเรียนจะช่วยเลือกอำนวยความสะดวกการตีความหมาย การพัฒนาความคิด และการนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์

จินตนา ไบกาชุยี (2538) ได้กล่าวว่า หนังสือเรียนใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนขั้นพื้นฐานในการเรียนการสอนในชั้นเรียน บันลือ พุกกะวัน (2521) ได้กล่าวว่า หนังสือเรียนมีความสำคัญในการให้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนทั้งในและนอกชั้นเรียน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่

1. ประโยชน์ที่มีต่อครูผู้สอน

- 1.1 เป็นเครื่องมือสำคัญที่ครูจะใช้ตรวจสอบเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด
- 1.2 ช่วยให้ครูเข้าใจถึงขอบเขตแห่งเนื้อหา สารที่จำเป็น อันควรจะให้ประโยชน์แก่เด็กผู้เรียน
- 1.3 ช่วยให้ครูสามารถวางจุดประสงค์เฉพาะแต่ละบทเรียนนั้นๆ ได้ดียิ่งขึ้น
- 1.4 ช่วยให้ครูกำหนดและจัดกิจกรรมประสบการณ์สำหรับเด็กผู้เรียนเพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่วางไว้
- 1.5 ครูอาจมอบหมายกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น การบ้าน โดยกำหนดหนังสือเรียนให้ค้นคว้าหาคำตอบ ทำแบบฝึกหัดแล้วแต่กรณีที่เป็น
- 1.6 ครูสามารถใช้หนังสือเรียนเป็นแนวอ้างอิง หรือวางขั้นตอนในการเตรียมการสอนได้ดีขึ้น

2. ประโยชน์ที่มีต่อนักเรียน

- 2.1 นักเรียนสามารถใช้หนังสือเรียนอ่าน ค้นคว้า เพื่อขยายประสบการณ์ รวมทั้งสามารถเตรียมการล่วงหน้าก่อนที่ครูจะสอน
- 2.2 นักเรียนใช้อ่านตามลำพังเพราะมีภาพช่วย เพื่อพัฒนาการอ่านของตนเอง
- 2.3 นักเรียนได้ใช้หนังสือเรียนทำแบบฝึกหัดที่ครูกำหนด ทำการบ้าน หรือทบทวน อาจกล่าวได้ว่า หนังสือเรียนเป็นคู่มือของนักเรียนก็ได้
- 2.4 ผู้ปกครองสามารถตรวจสอบผลการเรียนของบุตรหลานของตน ซึ่งจะส่งเสริมการเรียนของเด็กทางบ้านได้ด้วย

หนังสือเรียน จึงเป็นสื่อสำคัญที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้หาความรู้ในเนื้อหาวิชาเป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมและได้หาความรู้ที่ประกอบอยู่นั้นได้ด้วยตนเอง

สมพร จารุณัญ (2533) กล่าวว่า ในด้านการเรียนการสอนนั้น หนังสือเรียนยังคงเป็นเครื่องมือสื่อความคิดที่ใช้เป็นหลักในวงการศึกษาอย่างกว้างขวาง การศึกษาในประเทศไทยเกือบทุกระดับจะมีหนังสือเรียนประจำวิชา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศมีภาระรับผิดชอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องทำเป็นประจำทุกปี คือการเลือกหนังสือเรียน

สรุปได้ว่า หนังสือเรียนยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวงการศึกษา ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเป็นสื่อทางการศึกษา แต่หนังสือเรียนยังคงเป็นสื่อที่จำเป็นและให้ประโยชน์แก่ผู้ใช้ได้สะดวกกว่าสื่ออื่นๆ

สำหรับการศึกษาทางด้านศิลปศึกษานั้น หนังสือเรียน นับว่าเป็นสื่อหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาเป็นอย่างมาก จากการศึกษาบทบาทของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของ ไพโรจน์ พวงมณี (2540) สรุปได้ว่า ครูศิลปศึกษาใช้หนังสือเรียนเป็นแนวทางในการเรียนการสอน การเตรียมเนื้อหาความรู้และการกำหนดให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆจากหนังสือเรียน เช่น ภาพประกอบเนื้อหา กิจกรรม คำศัพท์ทางวิชาการ โดยลักษณะของการใช้หนังสือเรียนนั้นครูศิลปศึกษาจะศึกษาเฉพาะบทเรียนที่น่าสนใจและสามารถนำมาประยุกต์เป็นกิจกรรมอื่นๆได้อย่างเหมาะสม และนำมาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน

ในรายงานการติดตามผลการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ของกรมวิชาการ พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่สอนรายวิชาศิลปะกับชีวิตโดยใช้หนังสือเรียน บทเรียนสำเร็จรูปและหนังสือแบบฝึกหัดของสำนักพิมพ์ต่างๆ ซึ่งหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่นำมาใช้นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป

ในการเรียนการสอนศิลปศึกษาของต่างประเทศนั้น หนังสือเรียนเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกันกับการศึกษาศิลปศึกษาในประเทศไทย จากการศึกษาของมะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2542) เกี่ยวกับสื่อการสอนในวงการศึกษา พบว่า มีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ที่ครูและนักเรียนใช้ในการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพอย่างหลากหลาย เช่น สื่อประเภทวารสารทางศิลปศึกษา ได้แก่ วารสาร "Studies in Art Education" ซึ่งเป็นวารสารที่นำเสนอผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการ วารสาร "Art Education" เป็นวารสารที่ลงบทความ วิชาการทั่วไปของศิลปศึกษาจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับผลงานวิจัยบ้างเป็นครั้งคราว แต่จะเรียงเรียงในลักษณะบทความ วารสาร "School Arts" เป็นวารสารเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีสื่อประเภทหนังสืออ่านสำหรับครูและนักเรียน และสื่อประเภทหนังสือสาธิตกลวิธีและกระบวนการศิลปะอีกด้วย

Gregory (อ้างถึงใน เสรี ชิวคำ, 2540) ได้ศึกษาลักษณะหนังสือเรียนศิลปะศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในสหรัฐอเมริกาในหนังสือ "Art in Action", "Art Talk" และ "Understanding and Creating" โดยมีรายละเอียดการวิเคราะห์ ดังนี้

1. หนังสือ "Art in Action" แต่งโดย Guy Hubbard ในปี ค.ศ. 1986 เป็นหนังสือ ปกแข็ง มีประมาณ 95 บทเรียน และแต่ละบทเรียนจะแบ่งออกได้เป็น 4 ส่วนหลัก คือ

1.1 ความคิดสร้างสรรค์และการสังเกต (Observing and Thinking Creatively) จะจบภายในหนึ่งหน้า ซึ่งจะนำเสนอคำศัพท์ศิลปะ ข้อมูลทางการวิจารณ์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลปะ หรือข้อมูลทางศิลปะปฏิบัติ

1.2 การสอนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ (Instruction for Creating Art) จะนำเสนอขั้นตอนการสร้างสรรค์งานศิลปะ

1.3 วัสดุทางศิลปะ (Art Materials) จะเสนอวิธีการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะ

1.4 แผนภูมิ (Stand Diagram) เสนอโครงร่างเนื้อหาอย่างเป็นลำดับขั้นตอนในรูปแบบของแผนภูมิ

ทุกบทเรียนจะมีภาพประกอบ ในส่วนหลังของหนังสือจะประกอบด้วยโครงร่างของผลสัมฤทธิ์ในการเรียนศิลปะ รายละเอียดดอภิธานศัพท์ ประวัติผลงานศิลปิน ดัชนี และนำเสนอแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างเป็นขั้นตอนด้วยเทคนิค วิธีการที่หลากหลาย

2. หนังสือ "Art Talk" แต่งโดย Rosalind Ragans ในปี ค.ศ. 1988 เป็นหนังสือปกแข็งมี 12 บทเรียน ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ได้แก่

2.1 ความซาบซึ้งในทัศนศิลป์ (Appreciating the Visaul Art)

2.2 องค์ประกอบศิลป์ (The Elements of Art)

2.3 หลักการออกแบบ (The Principles of Design)

เนื้อหาแรกสรุปถึงศิลปะตะวันตก ลำดับเหตุการณ์โดยกว้างๆ เนื้อหาที่สองแต่ละบทประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของการเรียนศิลปะ คำศัพท์ที่ได้รับจากกิจกรรมต่างๆ พร้อมข้อควรระวัง กิจกรรมเสริมเทคนิคเกี่ยวกับศิลปะปฏิบัติ ศิลปวิจารณ์ และทักษะการคิด กล่าวถึงประวัติศิลปินที่เด่นๆ และเป็นการทบทวน

3. หนังสือ "Understanding and Creating" แต่งโดย Ernest Goldstien, Saundess, Jo D. Kowalchuk และ Theodore H. Katz ในปี ค.ศ. 1986 เป็นหนังสือปกแข็งมีเนื้อหา แบ่งออกได้ ดังนี้

3.1 การตอบสนองต่อผลงานศิลปะ (Responding to Works of Art)

3.2 ความเข้าใจในเนื้อหาศิลปะ (Understanding the Content of Art)

3.3 การผลิตผลงานศิลปะ (Product Art)

3.4 ความเข้าใจในความสำคัญของศิลปะและขยายไปสู่กฎของศิลปิน

(Understanding the Importance of Art and Expanding The Role of The Artist)

3.5 การประเมินผลงานศิลปะ (Making Judgments in Art)

ลักษณะทั่วไปของหนังสือจะแบ่งออกเป็นส่วนๆ และตอนท้ายของแต่ละบทจะเสริมข้อมูลในหัวข้อต่างๆนอกจากนี้ยังมีคำถามย่อยสรุป และกิจกรรม อภิธานศัพท์ ดัชนี ภาพประกอบขาวดำ ภาพถ่าย สัทธิรรมชาติ ผลงานศิลปะชิ้นเยี่ยมของโลก และผลงานศิลปะเด็ก มีแผนภูมิ แผนภาพลายเส้น รายละเอียดของผลงานชิ้นเยี่ยมต่างๆและกิจกรรมศิลปะ

นอกจากลักษณะของหนังสือเรียนดังกล่าวแล้ว ยังมีการใช้หนังสือภาพมาเป็นสื่อในการเรียนการสอนศิลปะด้วย ตัวอย่างเช่น การใช้หนังสือภาพประกอบการเรียนการสอนด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งจากการศึกษาของ Sipe,L.(2001) ได้กล่าวว่า หนังสือภาพประกอบนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรมที่เหมาะสมสำหรับแนะแนวทางการศึกษาให้เด็กเข้าใจถึงโลกแห่งศิลปะ โรงเรียนได้ใช้หนังสือเหล่านี้ในการสอนเด็กเรื่องหลักการออกแบบ นักวิชาการศิลปะและนักวิจารณ์วรรณกรรมล้วนแต่เป็นบุคคลซึ่งมีส่วนในการพัฒนาปรับปรุงหนังสือภาพให้ดีขึ้น

หนังสือภาพ 4 ประเภท ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศิลป์ ได้แก่

1. หนังสือที่กล่าวถึงศิลปะแขนงใดแขนงหนึ่ง การใส่งานศิลปะลงไปในเรื่องหาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มีการผลิตหนังสือภาพสำหรับเด็กเพิ่มมากขึ้น หนังสือเหล่านี้เป็นสื่อกลางที่ดีในการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ศิลป์

2. หนังสือชีวประวัติศิลปินดัง การใช้หนังสือศิลปะสอนถึงเรื่องราวชีวประวัติศิลปินดังได้ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ หนังสือที่ศิลปินเป็นตัวเอกและหนังสือที่เด็กเป็นตัวเอก เช่น หนังสือภาพเรื่อง "Michelangelo" ของ Diane Stanley เป็นต้น หนังสือเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเข้าใจว่า ศิลปินดังต่างๆเหล่านี้เป็นบุคคลที่มีอยู่จริงและดำเนินชีวิตเหมือนคนธรรมดา

3. หนังสือเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ หนังสือเหล่านี้จะมีภาพประกอบงานศิลปะที่มีชื่อเสียงในพิพิธภัณฑ์ ในบางพิพิธภัณฑ์จะมีหนังสือรวบรวมภาพผลงานที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของตนโดยเฉพาะ ดังนั้น สื่อเหล่านี้จึงเป็นวัตถุที่สำคัญที่จะช่วยสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ให้เด็กๆได้เป็นอย่างดี

4. หนังสือที่เกี่ยวกับการวาดภาพที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว สิ่งหนึ่งที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลป์ คือ การเรียนรู้ถึงพื้นฐานการฝึกฝนการสร้างงานศิลปะของศิลปิน นอกจากนี้ยังศึกษาลักษณะการวาดภาพที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคลด้วย โดยเน้นให้เด็กศึกษาเรื่ององค์ประกอบศิลป์ คือ สี พื้นผิว เส้น และรูปทรงเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของภาพ

สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่ปรากฏลักษณะและรูปแบบที่ชัดเจนนั้นจะพบได้ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจากข้อค้นพบการสำรวจหนังสือเรียนศิลปศึกษา (ทินกร บัวพลู, 2544) พบว่า โครงสร้างของกิจกรรมศิลปะ ที่นำเสนอในหนังสือเรียนของญี่ปุ่นและไทยโดยภาพรวมไม่ต่างกัน ซึ่งมีกิจกรรมการสร้างสรรค์จากวัสดุนานาชาติ และการวาดภาพระบายสี ขณะที่ของประเทศไทยเน้นกิจกรรมวาดภาพระบายสีและการปั้นแกะสลัก กิจกรรมศิลปะในหนังสือเรียนศิลปศึกษาของญี่ปุ่นจะใช้วัสดุและเทคนิคการสร้างสรรค์นานาชาติในแต่ละกิจกรรม ขณะที่ของประเทศไทยจะเน้นเพียงเทคนิคเดียว และกำหนดวัสดุเฉพาะในแต่ละกิจกรรม หน้ากระดาษสำหรับปฏิบัติงานทางศิลปะมีอยู่ในหนังสือเรียนศิลปศึกษาของไทยซึ่งของญี่ปุ่นไม่มี ภาพของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏในหนังสือเรียนของญี่ปุ่นมีมากกว่าของไทยซึ่งมีเนื้อหาประกอบอยู่ในหนังสือเรียนด้วย

การให้ความสำคัญทางด้านคุณภาพของหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบ จะมุ่งเน้นด้านเนื้อหาสาระ ภาพประกอบ การออกแบบรูปเล่ม การให้สีและการจัดพิมพ์ที่ประณีต โดยมีการเปิดโอกาสให้สำนักพิมพ์ต่างๆ จัดพิมพ์หนังสือเรียน มีการแข่งขันกันอย่างกว้างขวาง สำนักพิมพ์ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดทำเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กในวัยต่างๆ และประเด็นที่สำคัญที่สุด คือจะมีการนำผลการศึกษาวิจัยมาใช้เป็นพื้นฐานในการปรับปรุงหนังสือเรียนอยู่เสมอ (สุลักษณ์ ศรีบุรี และอำไพ ตีรณสาร, ม.ป.ป.) ซึ่งสอดคล้องกับการอภิปรายผลในการเปรียบเทียบหลักสูตรศิลปศึกษาระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยว่า ญี่ปุ่นจัดรายได้ประชากรที่ร้อยละ 5.9 หรือ 137,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ปี 1990) สำหรับการศึกษา ขณะที่ประเทศไทย จัดให้ร้อยละ 3.14 หรือประมาณ 2,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐสำหรับการศึกษา ผลการจัดงบประมาณที่แตกต่างกันมีส่วนทำให้คุณภาพของปัจจัยสนับสนุนการศึกษาไม่เหมือนกัน วัสดุการศึกษา เช่น แบบเรียน สื่อการเรียนการสอน วัสดุฝีมืองานหรืออื่นๆ เป็นสิ่งที่รัฐบาลญี่ปุ่นจัดให้กับเด็กๆ ของตน ขณะที่รัฐบาลไทยจัดสิ่งเหล่านี้ให้กับเด็กไทยได้น้อยกว่า สิ่งทีกล่าวมาข้างต้นเป็นปัจจัยทำให้เด็กๆ ของทั้งสองประเทศตอบสนองต่อการเรียนวิชาศิลปศึกษาแตกต่างกัน

รวมถึงในประเทศสิงคโปร์ จากการศึกษาศาสตร์ของลีโพบลีย์ (ม.ป.ป.) ได้ข้อค้นพบดังนี้ ในประเทศสิงคโปร์ได้ให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา โดยจัดให้มีหนังสือเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในการนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรม จะมุ่งเน้นกิจกรรมที่แสดงออกซึ่งแนวคิดจินตนาการและกระบวนการการทำงานเป็นของตนเองมากที่สุด โดยไม่กำหนดกรอบและมาตรฐาน โดยวิธีการนำเสนอความรู้ได้ใช้ภาพประกอบและคำอธิบายสั้นๆ พอให้เข้าใจ และใช้คำถามกระตุ้น ซึ่งนำไปสู่เรียนเกิดกระบวนการคิดและค้นหาคำตอบ

โดยหนังสือเรียนส่วนใหญ่จะนำเสนอภาพตัวอย่างผลงานที่สำเร็จแล้วและภาพกระบวนการปฏิบัติกิจกรรมตามลำดับขั้นตอน รวมทั้งภาพวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้พร้อมคำอธิบายหรือคำขยายเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น การจัดวางภาพประกอบเป็นไปอย่างเป็นระเบียบตามกระบวนการ

ปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ภาพและตัวอักษรมีขนาดพอกับวัยและสามารถอ่านได้เป็นอย่างดี ภาพประกอบมีสีสันสวยงามเป็นภาพจากการปฏิบัติผลงานของนักเรียน เพื่อสร้างบรรยากาศกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากนำไปปฏิบัติตาม

ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวอย่างหนังสือเรียนศิลปศึกษาของประเทศสิงคโปร์ได้พบสาระสำคัญ โดยสรุป ดังนี้

1. หนังสือเรียนทัศนศิลป์ระดับมัธยมศึกษาของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศใช้ ระหว่างปี 2001-2005 ชื่อ "Eye For Art: Visual Arts for Secondary One" แต่งโดย Imants Kruminis จัดพิมพ์โดย OXFORD University Press มีจำนวน 164 หน้า เนื้อหาทั้งหมด 8 บท ประกอบด้วย

บทที่ 1 การสร้างศิลปะ (Making Art)

บทที่ 2 ส่วนประกอบและหลักการออกแบบ (Elements of Principles of Design)

บทที่ 3 รูปแบบงานศิลปะต่างๆ (Art Forms)

บทที่ 4 คน (People)

บทที่ 5 วัตถุ (Objects)

บทที่ 6 ประสบการณ์ (Experiences)

บทที่ 7 ประเพณี (Traditions)

บทที่ 8 สิ่งแวดล้อม (Environments)

2. หนังสือเรียนทัศนศิลป์ระดับมัธยมศึกษาของประเทศสิงคโปร์ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ ประกาศใช้ ระหว่างปี 2002-2006 ชื่อ "The Creative Eye: Visual Arts for Secondary Two" แต่งโดย Imants Kruminis และ Linda Chee จัดพิมพ์โดย OXFORD University Press มีจำนวน 172 หน้า เนื้อหาทั้งหมด 7 บท ประกอบด้วย

บทที่ 1 ความคิดสำหรับการสร้างศิลปะ (Ideas for Making Art)

บทที่ 2 รูปแบบงานศิลปะต่างๆ (Art Forms)

บทที่ 3 คน (People)

บทที่ 4 วัตถุ (Objects)

บทที่ 5 ประสบการณ์ (Experiences)

บทที่ 6 ประเพณี (Traditions)

บทที่ 7 สิ่งแวดล้อม (Environments)

หนังสือเรียนศิลปะศึกษาทั้งสองเล่มนี้ ผู้แต่งและผู้เรียบเรียง เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาด้านทัศนศิลป์และศิลปะศึกษาเป็นอย่างดี โดยแสดงจุดเน้นของหนังสือซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมศิลปะ ประกอบด้วย

การสำรวจ ผู้เรียนหรือผู้อ่านได้ฝึกการสำรวจและพัฒนาความคิดที่เชื่อมโยงจากข้อมูลที่น่าเสนอ ทั้งเนื้อหา ภาพประกอบ กิจกรรมและการประเมินผล ในแต่ละบทมีความสัมพันธ์กันตลอดทั้งบท และลำดับขั้นตอนการนำเสนอได้อย่างชัดเจน

การแสดงผล เนื้อหาสาระได้เสนอแนะให้ผู้เรียนสร้างสรรค์งานศิลปะจากการสื่อสารความคิด มุมมอง และอารมณ์ จากสื่อและเทคนิคของตัวอย่างผลงานศิลปะที่มีความแตกต่างกัน

การประเมินผล ผู้เรียนจะมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับวิธีการประเมินผลงานทางศิลปะด้วยการฝึกกิจกรรมการตัดสินงานศิลปะของตนเองและผลงานของศิลปิน

ส่วนประกอบอื่นๆที่สำคัญของหนังสือ ได้แก่ การอ้างอิงที่ชัดเจน โดยเฉพาะการนำภาพผลงานศิลปะของศิลปินท้องถิ่นและศิลปินสากลมาประกอบเนื้อหา ได้มีการนำข้อมูลมาอ้างอิงประกอบภาพอย่างถูกต้อง สำหรับการออกแบบรูปเล่มและคุณภาพในการพิมพ์หนังสือ ได้มีการจัดพิมพ์ที่มีคุณภาพ โดยใช้กระดาษอาร์ตมันตลอดทั้งเล่ม ภาพประกอบเป็นภาพสีที่มีความคมชัดมาก ทำให้หนังสือมีความน่าสนใจและสื่อความหมายเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาลักษณะหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของต่างประเทศ พบว่า หนังสือที่ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของต่างประเทศจะมีความหลากหลายทั้งลักษณะและรูปแบบที่ไม่เพียงแต่ใช้หนังสือเรียนในการเรียนการสอนศิลปะศึกษาเท่านั้น แต่ยังมีคู่มือหรือหนังสืออ้างอิงอื่นๆ มาใช้ประกอบการค้นคว้าหาความรู้ รวมทั้งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาอีกด้วย หนังสือเรียนศิลปะศึกษาของต่างประเทศนั้นจะได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยและมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพการศึกษาอยู่เสมอ

สำหรับลักษณะหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของประเทศไทยนั้น จากการศึกษารายงานของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) มีข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของไทย คือ หนังสือเรียนศิลปะศึกษาของไทยส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้ใช้ หนังสือเรียนศิลปะศึกษายุคแรกมีลักษณะเป็นตำราวาดเขียน

โดยลักษณะของหนังสือเรียนศิลปะศึกษาแบ่งออกเป็น

หนังสือเรียนที่อยู่ในช่วงหลักสูตรการศึกษา พ.ศ.2464 เป็นลักษณะหนังสือแบบฝึกหัดให้ลอกเลียนตามแบบภาพตัวอย่าง เช่น การวาดภาพเรขาคณิต การวาดภาพสัตว์ การเขียนภาพตามเส้น เป็นต้น โดยส่วนใหญ่เป็นหนังสือเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

หนังสือเรียนที่อยู่ในช่วงหลักสูตรการศึกษา พ.ศ.2503 นอกเหนือจากการมีแบบฝึกหัดให้ลอกเลียนตามแบบภาพตัวอย่าง หนังสือเรียนในยุคนี้มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีแบบฝึกหัดที่มีกิจกรรมศิลปะที่หลากหลาย เช่น การระบายสี การพิมพ์ภาพ การปั้น การแกะสลัก การออกแบบงานกระดาษต่างๆ

หนังสือเรียนที่จัดทำเพื่อใช้กับหลักสูตรการศึกษาหลัง พ.ศ.2503 เป็นต้นมา มีความเปลี่ยนแปลงด้านกิจกรรมศิลปะมากขึ้น โดยมีแบบฝึกหัดที่มีกิจกรรมหลากหลาย เช่น การสร้างสรรคงานจากวัสดุต่างๆ การวาดภาพพระบายสีที่ใช้เทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน เป็นต้น รวมถึงมีจำนวนผู้แต่งหนังสือเรียนศิลปะศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น

หนังสือเรียนศึกษาสำหรับใช้กับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ทางกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดบัญชีรายชื่อหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้ ในโรงเรียนได้ 1 รายการ โดยมีทั้งหนังสือเรียนและคู่มือครูซึ่งผ่านการตรวจประเมินคุณภาพและประกาศให้ใช้จากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีสำนักพิมพ์ที่จัดทำหนังสือเรียนทางด้านศิลปะศึกษา ดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ อจท. สำนักพิมพ์ประสานมิตรและสำนักพิมพ์แม็ค

จากการศึกษาสภาพของหนังสือเรียนศิลปะศึกษาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ได้สาระโดยสรุป ดังนี้ หนังสือเรียนของทุกสำนักพิมพ์ประกอบไปด้วยเนื้อหา 4 ด้าน คือ เนื้อหาความรู้ความเข้าใจพื้นฐานศิลปะ เนื้อหาความซาบซึ้งในศิลปะ เนื้อหาศิลปะปฏิบัติ และเนื้อหาการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชาศิลปะศึกษา ได้แก่ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานศิลปะ เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะ เพื่อให้สามารถใช้ศิลปะพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพและระสนิยม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานศิลปะได้ตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง และสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายในคำอธิบายรายวิชา คือ เพื่อให้สามารถนำความรู้และความเข้าใจทางศิลปะมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับชีวิตประจำวัน เพื่อสามารถใช้ศิลปะให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เนื้อหาในหนังสือเรียนศิลปะศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) เฉลี่ยทุกสำนักพิมพ์เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ เนื้อหาความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานศิลปะ เนื้อหาความซาบซึ้งในศิลปะ เนื้อหาศิลปะปฏิบัติ และเนื้อหาการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีความมากน้อยของเนื้อหาแต่ละด้านในหนังสือเรียนศิลปะศึกษา แต่ละสำนักพิมพ์ต่างๆ อาจแตกต่างกันบ้าง ตามจุดเน้นของหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของแต่ละสำนักพิมพ์ สำหรับกิจกรรมศิลปะในหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของแต่ละสำนักพิมพ์นั้น มีทั้งส่วนที่วัดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและกิจกรรมปฏิบัติงานศิลปะ

ส่วนประกอบด้านอื่นๆ ในหนังสือเรียนศิลปศึกษาของแต่ละสำนักพิมพ์มีสาระดังต่อไปนี้ ภาพประกอบ เฉลี่ยทุกสำนักพิมพ์เป็นภาพสีมากกว่าภาพขาวดำ ผู้แต่งให้ความสำคัญกับภาพประกอบอย่างมาก แต่บางครั้งมีปัญหาด้านการผลิตทำให้ภาพประกอบมีน้อยหรือเป็นภาพขาวดำ แทนที่จะเป็นภาพสี แต่สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงความเหมาะสมของภาพประกอบกับเนื้อหา ขนาดของหนังสือของทุกสำนักพิมพ์มีขนาด 8 หน้ายกพิมพ์ (18.5 x 26 เซนติเมตร) แนวตั้งมากที่สุด ซึ่งสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะกำหนดขนาดรูปเล่มหนังสือตามขนาดของกระดาษมาตรฐาน คือ A4 หรือ 8 หน้ายกพิมพ์ ซึ่งเหมาะกับแท่นพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ทั่วไปใช้เพราะมีค่าใช้จ่ายต่ำและสามารถพิมพ์ได้รวดเร็ว กระดาษเนื้อในของทุกสำนักพิมพ์ ส่วนใหญ่เป็นกระดาษปรีฟ ในด้านการพิมพ์ ทุกสำนักพิมพ์จะมีปัญหาในการพิมพ์ภาพ ซึ่งมีลักษณะพลา์มัวบางภาพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาใน ส่วนของกระบวนการพิมพ์การทำภาพต้นแบบ การแยกสีและคุณภาพของเครื่องพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ ต่างๆ ใช้ อีกด้วย (เสรี ชิวคำ, 2540)

สำหรับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นนั้น ไม่มีหนังสือเรียนที่ทางกระทรวง ศึกษาธิการประกาศให้ใช้ ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้หนังสือที่มีเนื้อหากิจกรรมเองตามความเหมาะสม ซึ่งวิชาศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาจัดอยู่ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย

จากการศึกษาของ ปฐมรัตน์ ยิ้มประเสริฐ (2544) ได้สาระโดยสรุปเกี่ยวกับหนังสือเรียน ศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา คือ โดยส่วนใหญ่ทั้งหนังสือเรียนศิลปศึกษาของสำนักพิมพ์รัฐบาล และสำนักพิมพ์เอกชน จะประกอบด้วยกิจกรรมศิลปะและแบบฝึกหัดต่างๆซึ่งกิจกรรมศิลปะประกอบ ไปด้วย กิจกรรมวาดภาพระบายสีด้วยวัสดุและเทคนิคต่างๆ การปั้น การพิมพ์ภาพ การสร้างสรรค์ งานกระดาษ การออกแบบงานประดิษฐ์ โดยส่วนใหญ่การนำเสนอกิจกรรมศิลปะของแต่ละสำนักพิมพ์ จะเป็นการอธิบายเนื้อหาและให้นักเรียนทำกิจกรรมประกอบบทเรียน

สำนักพิมพ์ที่จัดทำหนังสือเรียนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ได้แก่ สำนักพิมพ์ศูนย์ ส่งเสริมวิชาการ (ศสว.) สำนักพิมพ์องค์การคำครุสภา สำนักพิมพ์แม็ค สำนักพิมพ์สถาบันพัฒนา คุณภาพวิชาการ (พว.) สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช และสำนักพิมพ์อักษร เจริญทัศน์ อจท.

หนังสือเรียนศิลปศึกษาที่ผลิตใช้ขึ้นนั้นมีลักษณะและรูปแบบการนำเสนอความรู้ทาง ศิลปะประกอบกิจกรรมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งจากการศึกษาลักษณะหนังสือเรียนศิลปศึกษา ของไทยรวมถึงจากการเปรียบเทียบกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาในต่างประเทศนั้น ยังพบว่ามี ปัญหาในด้านต่างๆที่ไม่เอื้อต่อการเรียนการสอนด้านศิลปะในปัจจุบัน

เฉลิม นาศิริรักษ์และคณะ (อ้างถึงใน ไพโรจน์ พวงมณี, 2540) กล่าวว่า หลักสูตรศิลปศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญทางการเรียบเรียงหนังสือเรียน เป็นส่วนช่วยขยายเนื้อหาและกิจกรรมให้มี ความชัดเจนและอยู่ในขอบเขตที่หลักสูตรกำหนดไว้

2. หนังสือเรียนศิลปศึกษากับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษา

การศึกษาระดับมัศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการศึกษาไทย โดยรัฐบาลได้จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี ผู้เรียนที่จบการศึกษาในระดับนี้ จะสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในการประกอบอาชีพ หรือในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดโครงสร้างในการจัดการศึกษาออกเป็นช่วงชั้นตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 3 ช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับ การจัดการเรียนการสอนในช่วงชั้นนี้จึงมีความสำคัญอย่างมาก ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดจนมีการพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป โดยคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาในช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ควรมีคุณภาพ ดังนี้

1. สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะ โดยเลือกและประยุกต์ ทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ และทักษะพื้นฐานให้ได้ผลตามที่ต้องการ ตลอดจนสื่อสารให้คนอื่นเข้าใจ ผลงานของตนเองได้
2. รู้ว่าการจัดทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ จะช่วยให้งานศิลปะสามารถสื่อความคิดและความรู้สึกได้ อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจความสวยงามและความไพเราะของศิลปะได้
3. บรรยายและอธิบายงานศิลปะสาขาต่างๆ ที่แสดงถึงความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยอภิปรายเปรียบเทียบผลงานศิลปะจากยุคสมัยวัฒนธรรมต่างๆ และให้ความสำคัญในเรื่องบริบททางวัฒนธรรม
4. นำความรู้ทางศิลปะที่ตนถนัดและสนใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่นๆ
5. เห็นความสำคัญของการสร้างสรรค์งานศิลปะ เชื้อมั้น ภาคภูมิใจในการแสดงออก รับผิดชอบ มุ่งมั่นในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น
6. ซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รัก ห่วงแหนมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

ในการพัฒนาคุณภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษาจำเป็นต้องมีการตระหนักถึงพัฒนาการและการจัดการเรียนการสอนในช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องต่อลักษณะและความต้องการของผู้เรียนในช่วงชั้นดังกล่าวนี้

การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษา

การจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติ ตลอดจนพัฒนาการต่างๆของผู้เรียนในระดับนี้ โยธิน เผือกผ่อง (2539) ได้สรุปลักษณะของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังนี้ นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา คือ ผู้ที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน การจัดกิจกรรมทางศิลปะศึกษาให้เหมาะสมกับวัยรุ่น จึงควรต้องมีความละเอียดอ่อนและใช้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง การให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนของเด็กวัยนี้ ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. วัยรุ่นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เพราะเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้าน จึงมีความวิตกกังวลต่อการเปลี่ยนแปลง และยังวิตกกังวลจากกรรที่ต่อเผชิญกับความคาดหวังของสังคมหรือจากพ่อแม่ และตัวเด็กวัยรุ่นเองต้องมีกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น
2. ตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความต้องการค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง สร้างความนับถือในตนเอง มีความต้องการที่จะตัดสินใจเลือกกิจกรรมและมีพลังที่จะทำกิจกรรมต่างๆในทางสร้างสรรค์ได้มาก รวมทั้งวัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มคิดหาเหตุผลและต้องการคำอธิบาย จึงเป็นช่วงสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาสติปัญญา
3. วัยรุ่นมีพฤติกรรมทางสังคมมากขึ้นและกว้างขวาง เด็กในวัยรุ่นเริ่มทำตัวเป็นอิสระจากครอบครัว และให้ความสำคัญกับเพื่อนมาก มีการคบเพื่อนเป็นหมู่คณะ มีความต้องการเรียนรู้และมีบทบาทในสังคม ต้องการการยอมรับของเพื่อน ดังนั้นการยอมรับและการให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มวัยรุ่น จึงมีความสำคัญที่จะพัฒนาให้เด็กวัยรุ่นรู้จักความรับผิดชอบ รู้จักริเริ่ม สร้างสรรค์ และรู้จักบทบาทของตนเองในสังคม
4. เด็กวัยรุ่นมีความละเอียดอ่อนทางด้านจิตใจ จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้งานศิลปะในแขนงต่างๆมาพัฒนาให้เด็กวัยรุ่นเกิดสุนทรีย์และก่อให้เกิดจินตนาการ

วุฒิ วัฒนสิน (2541) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของวัยรุ่น ดังนี้

1. วัยรุ่นมีความสามารถหลายด้าน ครูศิลปะจึงควรจัดกิจกรรมศิลปะให้นักเรียนในหลายด้าน เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสค้นหาความถนัดของตนเองและได้ทำในกิจกรรมที่ตนชอบ
2. วัยรุ่นสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิตและปรัชญา ครูศิลปะควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พูดคุยและหาทางแก้ปัญหาชีวิตและปรัชญา แล้วนำความคิด ปัญหาและปรัชญาที่ได้รับมาสร้างสรรค์ขึ้นเป็นงานศิลปะโดยวิธีการที่ตนเองถนัดและชอบ

3. วิทยาลัยนิยามแสดงความคิดเห็นที่รุนแรงในเรื่องเกี่ยวกับสังคมและการเมือง ครูศิลปะควรจัดให้นักเรียนได้แสดงออกและทำกิจกรรมศิลปะในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการแก้ปัญหาของสังคมและการเมือง โดยครูต้องเป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องยุติธรรม

4. วิทยาลัยใจร้อน ด่วนตัดสินใจ ครูศิลปะควรจัดกิจกรรมศิลปะที่นักเรียนสามารถทำเสร็จภายในเวลาที่กำหนด ไม่ควรเน้นที่ฝีมือของผลงานเป็นส่วนสำคัญ แต่ควรเน้นถึงการแสดงออกอย่างเสรีของนักเรียน ควรจัดกิจกรรมที่ไม่ยากเกินสมรรถภาพของนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมศิลปะ

5. วิทยาลัยมองปัญหาเพียงด้านเดียว ไม่รอบคอบ ครูศิลปะควรสอนแบบบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งทางด้านศิลปะและนำศิลปะไปใช้ในวิชาการอื่นๆ

6. วิทยาลัยรักความยุติธรรม ต้องการเหตุผลและความถูกต้อง ครูศิลปะต้องค้นหาวิธีการประเมินผลที่ยุติธรรม มีหลักเกณฑ์ที่เชื่อถือได้ ควรวัดและประเมินผลงานของนักเรียนอย่างเปิดเผยสามารถอธิบายให้เด็กเข้าใจและยอมรับในผลของการตัดสินใจได้และครูศิลปะควรให้ความสำคัญของการวิจารณ์ผลงานศิลปะ โดยจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสออกมาวิจารณ์ผลงานของตนเองหรือผู้ร่วมชั้น ทำให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่อาจแอบแฝงอยู่ใน ผลงานและจะเป็นส่วนที่นักเรียนได้ร่วมในการประเมินตัวเองหรือเพื่อนร่วมชั้นด้วย

7. วิทยาลัยมีอารมณ์อ่อนไหว ครูศิลปะควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เสนอความคิด จินตนาการอย่างอิสระเสรี ให้ความรู้แก่นักเรียนว่าผลงานศิลปะที่มีคุณค่าทุกชิ้นที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ต้องมีที่มาคือ แรงบันดาลใจ ความประทับใจ และความจับใจต่อความสวยงามในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรหมั่นให้กำลังใจและแสดงความชื่นชมในผลงานของนักเรียนด้วยความจริงใจ

8. วิทยาลัยเริ่มคบหาเพื่อนต่างเพศ ครูศิลปะควรคำนึงถึงความสัมพันธ์และความแตกต่างของความเป็นผู้หญิงผู้ชาย เข้าใจถึงความต้องการยอมรับของวัยรุ่นต่อเพื่อนต่างเพศ ควรจัดการสอนที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพราะการให้วัยรุ่นทำงานร่วมกันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมในอนาคตด้วย

9. วิทยาลัยชอบทำกิจกรรมกลุ่ม ครูศิลปะควรเน้นการทำงานที่เป็นกระบวนการกลุ่ม การสร้างสรรค์ผลงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กกล้าแสดงออกถึงความคิดเห็นส่วนตัว รู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพให้ความคิดเห็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นแล้ว กิจกรรมกลุ่มจะช่วยสนับสนุนลักษณะความเป็นผู้นำและการตระหนักในในการทำงานกลุ่มที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน

10. วิทยาลัยคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ครูศิลปะควรให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อความหมายของรูปธรรมและนามธรรม สามารถอธิบายให้เห็นความสำคัญต่อนามธรรมได้ แล้วจึงมีการปฏิบัติการสร้างสรรค์ทางศิลปะออกมาในรูปแบบของนามธรรมด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน

11. วิทยาลัยสามารถตั้งและทดสอบสมมุติฐานได้ ครูศิลปะควรเตรียมปัญหาให้นักเรียนมีโอกาสฝึกคิด ฝึกตั้งสมมุติฐานต่างๆ ทดสอบสมมุติฐานและให้เหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ อาจเป็นปัญหาในเนื้อหาของวิชาของศิลปะศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะ สุนทรียศาสตร์และศิลปะวิจารณ์

12. วิทยาลัยต้องการความรักและการยอมรับจากหมู่เพื่อน ครูศิลปะต้องมีการติดตาม ดูแลพฤติกรรมของนักเรียนอย่างใกล้ชิด ให้ความรัก ความอบอุ่น คอยแนะนำและช่วยชี้แนะแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สำหรับกิจกรรมศิลปะควรเน้นเรื่องความสามารถเฉพาะตน ควรจัดกิจกรรม เพื่อให้ นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและเพื่อให้เพื่อนๆ ยอมรับในความสามารถ จะเป็นเหตุให้นักเรียน ตั้งใจในการเรียนศิลปะศึกษามากขึ้น

13. วิทยาลัยรักความอิสระเสรี ครูศิลปะควรให้อิสระเสรีต่อเด็กนักเรียน ได้แก่ เสรีภาพในการคิด และการแสดงออกที่ไม่มีขอบเขต เด็กจะเกิดความรู้สึกไม่พอใจ ไม่อึดอัดและสามารถทำทุกสิ่งได้ตามที่ตนอยากทำ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การชี้แนะของครูและต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

14. วิทยาลัยชอบของแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ท้าทาย ครูศิลปะควรเป็นผู้ที่ตื่นตัวและพร้อมเสมอ สำหรับ ชาว ความเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าและผลงานต่างๆ เกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอนและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบัน กิจกรรมศิลปะที่สอนควรให้มีความหลากหลายเทคนิคที่ใช้ วัสดุ อุปกรณ์ที่แตกต่างกันตามสมควร การใช้สื่อการสอนสมัยใหม่จะทำให้การเรียนการสอน น่าสนใจขึ้น

15. วิทยาลัยชอบแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ ครูศิลปะควรเตรียมกิจกรรมศิลปะในลักษณะที่ท้าทายความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ให้เด็กได้มีโอกาสคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ พฤติกรรม การเรียนการสอนที่จะช่วยให้เด็กนักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงสุด ได้แก่ การเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างเสรี ไม่มีการบีบบังคับ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิดค้นในหลายๆ ด้านทดลองทำ ในหลายๆ วิธีการ แล้วลองให้นักเรียนเลือกวิธีการและรูปแบบที่ตนเองคิดว่าดีที่สุด

พวงรัตน์ อดุลย์ (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาสำหรับผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา นั้น นอกจากจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา การรับรู้ สุนทรียภาพ และการสร้างสรรค์ จากกระบวนการเรียนการสอนที่ครูเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนให้ผู้เรียนได้เกิดการเสาะแสวงหาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ สุนทรียศาสตร์ และศิลปะปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อการแสดงความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อของตนผ่านกระบวนการวิจารณ์ศิลปะ โดยอาศัยภาษาสื่อสารอย่างมีหลักการอีกด้วย

ในการเลือกสื่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียนศิลปะศึกษาที่เหมาะสมกับผู้เรียนนั้น ครูผู้สอนจำเป็นต้องวิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน เพื่อที่จะได้รับรู้พัฒนาการด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของผู้เรียน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับความสามารถทางด้านการเรียนรู้ จากสาระสำคัญของผลการวิจัยเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ของกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2540) พบว่า ครูผู้สอนในระดับมัธยมศึกษาที่ยึดหนังสือเรียนเป็นหลัก และไม่สร้างบทเรียนให้ตอบสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร สื่อ เครื่องมือ หนังสือ และอุปกรณ์ต่างๆ ยังเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับ อัมพร ถกลประจักษ์ (2534) ซึ่งกล่าวถึงการใช้นักเรียนของครูในระดับมัธยมศึกษาว่า ครูยังยึดติดอยู่กับการสอนแบบเก่าๆ คือ ครูเป็นผู้บอกหรือให้คำตอบเอง โดยมีหนังสือเรียนซึ่งอาจเป็นของกรมวิชาการหรือสำนักพิมพ์ใดสำนักพิมพ์หนึ่ง เป็นคู่มือในการสอน และยังสร้างค่านิยมให้กับนักเรียนด้วยว่า หากขาดหนังสือเรียนแล้ว จะไม่สามารถเรียนหรือมีข้อมูลในการอ่านเพื่อสอบได้

วิบูลย์ จันทร์แยม (2531) ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนของครูศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ข้อค้นพบว่า ในด้านสื่อการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องที่ครูให้ความสำคัญมาก คือ การเลือกใช้นักเรียนซึ่งเป็นหน้าที่หลักของครูผู้สอนในการเลือกใช้นักเรียนของสำนักพิมพ์ต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม โดยผ่านความเห็นชอบของหมวดและฝ่ายวิชาการ Pinneau, Jane Louise (1998) กล่าวว่า ปัญหาที่ครูศิลปะให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนศิลปะคือการจัดการในการใช้หนังสือเรียน

โกวิทย์ ประवालพฤษ์ (2535) กล่าวถึงเป้าหมายของการสอนและแนวทางการพัฒนาสื่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลศิลปะกับชีวิตในระดับมัธยมศึกษาว่า แนวคิดพื้นฐานในการเรียนการสอนของกลุ่มวิชานี้ ในสภาวะปัจจุบัน หนังสือและการเรียนการสอนค่อนข้างล้าสมัย ทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นในทิศทางที่ควรจะเป็น ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาควรได้รับการฝึกทักษะในการพึ่งตนเองทั้งเรื่องการศึกษาและแสวงหาความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เฉพาะ การเรียนรู้สิ่งที่กำหนดในหลักสูตรอาจไม่เพียงพอ ผู้เรียนจึงต้องมีทักษะและความพร้อมอยู่เสมอ ในการที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (อัมพร ม้าคนอง, 2544)

วิไล วัฒนดำรงศิริจ (2539) ทำการศึกษาพบว่า การสอนโดยสื่อทางเดียว มีประสิทธิภาพสูงสุดในกลุ่มผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งการสอนโดยสื่อสิ่งพิมพ์มีประสิทธิภาพสูง โดยเฉพาะกลุ่มผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา วุฒิ วัฒนสิน (2541) กล่าวถึงการใช้นักเรียนในการเรียนการสอนศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาว่า ครูศิลปะควรใช้สื่อการสอนประเภทหนังสือเรียนด้วย เพราะในวิชาศิลปะศึกษามีเนื้อหาสาระที่เป็นองค์ความรู้ และหนังสือจัดว่าเป็นสื่อการเรียน การสอนที่มีระบบระเบียบในการนำเสนอและมีคุณค่ามาก

สมพร จารุณัญ (2540) กล่าวว่า การตระหนักถึงพัฒนาการของนักเรียนช่วยในการจัดการเรียน การสอนอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะหนังสือเรียนจะมีข้อจำกัดอย่างไร ที่สำคัญคือครูผู้สอนหรือผู้แต่ง หนังสือเรียนควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพัฒนาการของนักเรียนที่ เปลี่ยนแปลงไปตามวัย สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Anne R. Reeve (2001) ว่า ครูจำเป็นต้องรับรู้ เรื่องราวของวัยรุ่นไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนในการพัฒนาการ ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ พิเศษ หรือความเชื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ครูให้ความสะดวกผู้เรียนในเรื่องการใช้หนังสือเรียน ได้ง่ายขึ้น

โยธิน เผือกผ่อง (2539) กล่าวว่า ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ดีต่อวิชาศิลปะ ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เพราะในวัยของผู้เรียนคือวัยรุ่น เป็นวัยที่เหมาะสมในการที่จะส่งเสริม ปลูกฝังสิ่งที่มีคุณค่า เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สอดคล้องกับข้อสรุปของ วุฒิ วัฒนสิน (2541)ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในระดับ มัธยมศึกษา มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งการ จัดการศึกษาสำหรับวัยรุ่น มีลักษณะพฤติกรรมที่มีเอกลักษณ์ โดยครูศิลปะต้องศึกษาแล้วหาวิธีจัด การเรียนการสอนในชั้นเรียนที่สามารถสนองตอบความต้องการทุกอย่างของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นวัยรุ่นได้

จากการสรุปข้อมูลดังกล่าว พบว่า หนังสือเรียนยังคงมีบทบาทในการเป็นสื่อหลักสำหรับการ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยครูผู้สอนนำหนังสือเรียนมาใช้เป็นหลัก เพื่อเป็นแนวทางในการจัด การเรียนการสอนศิลปะศึกษาให้บรรลุผลที่คาดหวังตามหลักสูตรการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ดังนั้น หนังสือเรียนศิลปะศึกษา ควรได้รับการพัฒนาคุณภาพเพื่อสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร การศึกษา ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการค้นคว้าหาความรู้ของครูซึ่งยังคงใช้หนังสือเรียนศิลปะศึกษา เป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญ

วิชิต ตาแก้ว (2538) กล่าวว่า หลักสูตรศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับการ พัฒนาโดยลำดับ ทั้งในแง่ของจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน และการ ประเมินผล แต่พัฒนาการของหลักสูตรศิลปะศึกษา ระดับมัธยมศึกษาในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร แต่ละครั้งเกิดจากหน่วยงานนโยบายต้องการปรับเปลี่ยนหลักสูตร เพื่อต้องการให้สอดคล้องกับ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรครั้งใหม่ ทำให้ครูผู้สอนต้องปรับตัวเอง ตามอีกครั้ง

หลักสูตรการศึกษาของชาตินับเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ เพื่อสร้างคนให้มีศักยภาพรองรับการดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

โดยหลักสูตรนี้ถือเป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรที่ยืดหยุ่น กำหนดจุดมุ่งหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี ซึ่งได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาต่างประเทศ

จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสำคัญที่ช่วยในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้พัฒนาคนให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม โดยแบ่งเป็นสาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

สาระที่ 1 : ทัศนศิลป์

- มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิด
 สร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์
 ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม
 และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- มาตรฐาน ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ
 วัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ 2 : ดนตรี

- มาตรฐาน ศ 2.1 : เข้าใจ และแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์
 วิพากษ์ วิจัยคุณค่า ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรี
 อย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- มาตรฐาน ศ 2.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
 เห็นคุณค่าของดนตรี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 3 : นาฏศิลป์

- มาตรฐาน ศ 3.1 : เข้าใจ และแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์
 วิพากษ์ วิจัยคุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด
 อย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- มาตรฐาน ศ 2.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ
 วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

สาระที่ 1 : ทัศนศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 : สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจักษ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป.1-3	ป.4-6	ม.1-3	ม.4-6
1. สื่อความคิด จินตนาการความรู้สึก ความประทับใจด้วย วิธีการต่างๆ อย่าง สนุกสนานเพลิดเพลิน	1. สื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจด้วย วิธีการต่างๆ อย่าง มั่นใจ	1. รู้วิธีสื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจด้วย วัสดุอุปกรณ์ เทคนิค วิธีการทางศิลปะ และ สื่อความหมายได้	1. เข้าใจวิธีสื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจด้วยวัสดุ อุปกรณ์ เทคนิค วิธีการ ทางศิลปะ และสื่อความ หมายได้
2. สังเกต รับรู้สิ่งที่อยู่ รอบตัว ทัศนธาตุ สร้างสรรค์งาน ทัศนศิลป์ โดยใช้วิธี การต่างๆ ตามความ สนใจ	2. สำรวจ ทดลอง สร้างสรรค์งาน ทัศนศิลป์ ความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้ ทัศนธาตุ โดยใช้ เทคนิควิธีการใหม่ๆ ในการสร้างงานทัศน ศิลป์ตามความสนใจ	2. คิดริเริ่ม ดัดแปลง ใช้ทัศนธาตุ และองค์ ประกอบทางทัศนศิลป์ เทคนิค วิธีการ รูป แบบใหม่ๆ ในการ สร้างงานทัศนศิลป์ ตามความถนัด และ ความสนใจ	2. คิดริเริ่ม ดัดแปลง ยืดหยุ่น ใช้ทัศนธาตุ และ หลักองค์ประกอบทางทัศน ศิลป์ เทคนิค วิธีการ รูป แบบใหม่ๆ ในการพัฒนา งานตามความถนัด และ ความสนใจ
3. ใช้วัสดุอุปกรณ์ใน การทำกิจกรรม ทัศนศิลป์อย่าง ปลอดภัย และมีความ รับผิดชอบ	3. เลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำ กิจกรรมทัศนศิลป์ได้ อย่างเหมาะสม ปลอดภัย และมีความ รับผิดชอบ	3. ใช้กระบวนการ สร้างสรรค์งาน ทัศนศิลป์ประยุกต์ใช้ สื่อ วัสดุอุปกรณ์และ เทคโนโลยีได้อย่าง เหมาะสมและมีความ รับผิดชอบ	3. ใช้กระบวนการสร้าง สรรค์งานทัศนศิลป์ และ ประยุกต์ใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีได้อย่าง เหมาะสม มีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบ

มาตรฐาน ศ 1.1 (ต่อ)

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป.1-3	ป.4-6	ม.1-3	ม.4-6
4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงาม	4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงามด้วยวิธีการต่างๆ ตามความสนใจ	4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงามจากประสบการณ์จินตนาการ โดยใช้หลักและความงามของศิลปะตามความถนัด และความสนใจ	4. แสดงออกถึงความรู้สึกในการรับรู้ความงามจากประสบการณ์จินตนาการ โดยใช้หลักและความงามของศิลปะตามความถนัด และความสนใจ
5. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผลงานทัศนศิลป์ของตนเอง และผู้อื่น	5. แสดงความคิดเห็นอธิบายความหมายของงานทัศนศิลป์ ทัศนธาตุ และ ความงามของศิลปะ	5. แสดงความคิดเห็นอธิบายความหมาย จำแนกความแตกต่างของงานทัศนศิลป์ เกี่ยวกับทัศนธาตุ และ ความงามของศิลปะ	5. แสดงความคิดเห็นต่อผลงานทัศนศิลป์ โดยวิเคราะห์ทัศนธาตุ และ ความงามของ ศิลปะ
6. นำความรู้และวิธีการทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ และชีวิตประจำวัน	6. นำความรู้และวิธีการทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ และชีวิตประจำวัน	6. นำความรู้และวิธีการ ประสบการณ์ทาง ทัศนศิลป์ที่ตนถนัด และสนใจไปใช้กับ กลุ่มสาระการเรียนรู้ อื่นๆ และชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม	6. นำความรู้ เทคนิค และวิธีทางทัศนศิลป์ที่ตนถนัดและสนใจไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้ อื่นๆ และชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป.1-3	ป.4-6	ม.1-3	ม.4-6
1.รู้ความเป็นมาของ สิ่งที่อยู่รอบตัวที่เกี่ยวข้องกับงานทัศนศิลป์	1.รู้ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะ ในท้องถิ่นและศิลปะ ไทย	1.เข้าใจความเชื่อทาง วัฒนธรรมที่มีอิทธิพล ต่อการสร้างงานศิลปะ	1.เข้าใจรูปแบบยุค สมัย และวิวัฒนาการ ทางศิลปะวัฒนธรรม ของไทย และสากล
2. สนใจงานทัศนศิลป์ อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญา ท้องถิ่น	2.พึงพอใจและยอมรับ ในภูมิปัญญาของการ สร้างงานทัศนศิลป์ การสืบทอดการ ทำงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง กับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญา ไทย และสากล	2.ซาบซึ้ง เห็นคุณค่า ศิลปะ วัฒนธรรมไทย มีส่วนร่วมในการสร้าง งานทัศนศิลป์ที่ สะท้อนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและ สากล	2.เห็นคุณค่า รักและ ภาคภูมิใจในมรดก ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย เข้าใจ การสืบทอด การทำงานทัศนศิลป์ที่ เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมระดับชาติ และนานาชาติ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กระทรวงศึกษาธิการ,2544)

ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ดังนี้

แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยให้รู้จักแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้และห้องสมุด เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างเพียงพอ และเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน และนอกสถานศึกษา เช่น ในชุมชนใกล้ๆ บริเวณสถานศึกษา ตลาด วัด หรือสถานที่สำคัญๆ ในชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ,2544)

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้ สามารถคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิวิจารณ์ แก้ปัญหา และทำสิ่งที่แตกต่างให้ดีขึ้น

กระบวนการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศิลปะ

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียนต้องเรียนให้ครบถ้วนด้วยสมอง กาย ใจ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยการจัดการให้ผู้เรียนชวนหาความรู้ เพิ่มความรับผิดชอบ กล้าแสดงออกและเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดสร้างแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะจึงเพิ่มประสบการณ์การทำงานจริงตามสถานการณ์ให้มากยิ่งขึ้นตามช่วงชั้น ในการจัดการเรียนรู้ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะพัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ เห็นคุณค่าของตนเองเพื่อการแสดงออกอย่างอิสระ เพิ่มการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง เพิ่มโครงงานตามศักยภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียนและแสวงหาความรู้ได้ตามต้องการ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยมีแนวนโยบายเรื่องสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

หลักการและแนวคิดของสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตร

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ สื่อที่จะนำมาใช้เพื่อจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรจะมีลักษณะ ดังนี้

1. เน้นสื่อเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งของผู้เรียนและผู้สอน
2. ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำหรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง รวมทั้งสื่อที่มีอยู่

รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้

3. รูปแบบของสื่อการเรียนรู้ควรมีหลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่ากระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดเวลา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในเรื่องสื่อการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสื่อการเรียนรู้ไว้หลายมาตรา โดยเฉพาะในหมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มาตรา 64 มีสาระสำคัญคือ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิต และพัฒนาแบบเรียน ตำรา หนังสือทางวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์อื่น วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น โดยเร่งรัดพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต จัดให้มีเงินสนับสนุนการผลิตและมีการให้จูงใจแก่ผู้ผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ โดยเปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายในเรื่องสื่อการเรียนรู้ไว้ 3 ด้านคือ

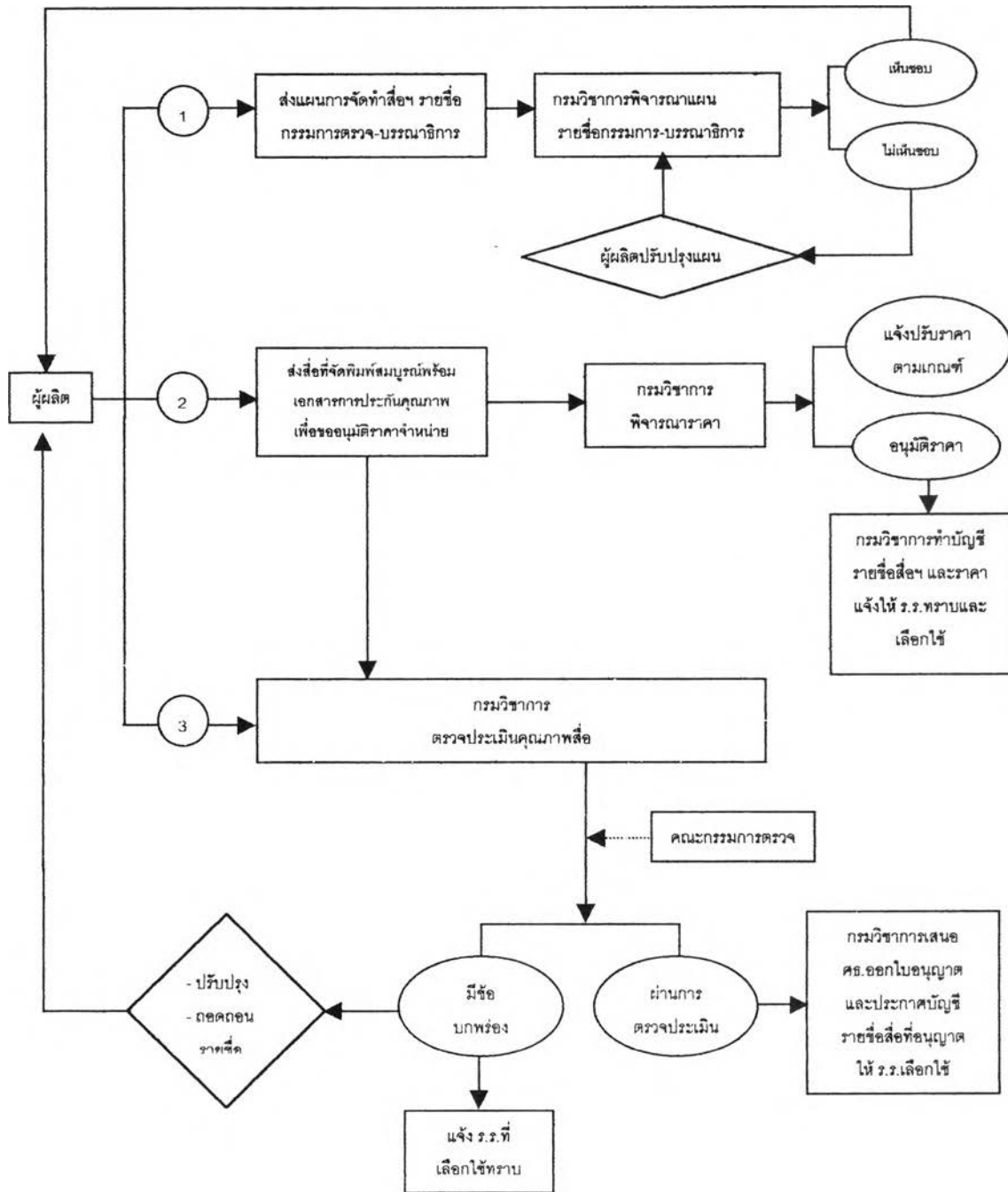
1.ด้านการผลิตและพัฒนาสื่อ กระทรวงศึกษาธิการจะเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันผลิตอย่างเสรีและเป็นธรรม ผู้ผลิตอาจเป็นได้ทั้งหน่วยงานกลาง และหรือหน่วยงานภาครัฐ เขตพื้นที่/เขตการศึกษาและเอกชนทั้งที่เป็นบริษัท/สำนักพิมพ์ และบุคคลทั่วไป ผู้ผลิตสามารถผลิตสื่อได้ทุกประเภท ทุกสาระการเรียนรู้และทุกช่วงชั้น สื่อที่ผลิตควรผลิตเป็นช่วงชั้น โดยใช้เกณฑ์คุณภาพสื่อที่หน่วยงานกลางกำหนดเป็นแนวทางในการผลิต

2.ด้านการประเมินคุณภาพสื่อ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้มีการประเมินคุณภาพและราคาจำหน่ายของสื่อ เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรมในด้านคุณภาพและราคา โดยกระทรวงศึกษาธิการ มีแนวคิดที่จะรับประเมินคุณภาพของสื่อ เฉพาะหนังสือเรียน คู่มือครูและชุดการเรียนการสอน ซึ่งจะแยกการประเมินคุณภาพสื่อ ออกเป็น 2 แบบ คือ

2.1 การประเมินก่อนจัดจำหน่าย ใช้สำหรับการประเมินคุณภาพสื่อกลุ่มทักษะที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์และภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) ขั้นตอนการตรวจประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ก่อนจัดจำหน่าย ดังแผนภูมิที่ 1

2.2 การประเมินหลังการจำหน่าย ใช้สำหรับการประเมินคุณภาพสื่อกลุ่มการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา *กลุ่มศิลปะ* และกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี

ขั้นตอนการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้หลังจัดจำหน่าย ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงขั้นตอนการตรวจประเมินสื่อการเรียนรู้ หลังจัดจำหน่าย

3. ด้านการเลือกและใช้สื่อ กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแนวทางปฏิบัติไว้ ดังนี้

การเลือกสื่อ ถ้าเป็นสื่อประเภทหนังสือเรียน คู่มือครู และชุดการเรียนการสอนให้สถานศึกษาเลือกใช้จากบัญชีรายชื่อสื่อที่ผ่านการประเมินคุณภาพและราคาจำหน่ายจากหน่วยงานกลาง/เขตพื้นที่แล้ว ส่วนสื่อประเภทอื่นๆ ที่ไม่ได้รับการประเมินคุณภาพและราคาจำหน่ายจากหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สถานศึกษาเลือกใช้ได้ โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา

การใช้สื่อ สื่อประเภทหนังสือเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ สถานศึกษาสามารถกำหนดให้ ผู้เรียนมีไว้ใช้ประจำตัวได้ ส่วนกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ไม่ควรกำหนดให้ผู้เรียนมีหนังสือเรียนไว้ใช้ประจำตัว แต่สถานศึกษาควรจัดหาไว้บริการครูและนักเรียนในห้องเรียน/ห้องสมุด/ศูนย์สื่อ

กระบวนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมีลักษณะต่างไปจากหลักสูตรที่ผ่านมาที่สถานศึกษาจะต้องจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษาเอง บทบาทในการผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรของสถานศึกษาจึงเป็นภารกิจที่ครูผู้สอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้จะต้องดำเนินการ เพราะสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม หรือมีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดคงมีอาจจะสนองผลการเรียนรู้รายปี/รายภาค ตามหลักสูตรกลุ่มสาระต่างๆของสถานศึกษาได้อย่างครบถ้วน การผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้รายปี/รายภาค อาจดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. การผลิต/จัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่
2. การดัดแปลง/ปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำ/สร้างไว้แล้ว

การผลิต / จัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่

การผลิต / จัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่ เป็นวิธีการได้มาซึ่งสื่อการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนสามารถกำหนดรูปแบบ สาระการเรียนรู้และวิธีนำเสนอสาระการเรียนรู้ของสื่อชิ้นนั้นได้ตามความต้องการของครูผู้สอนอย่างแท้จริง แต่ครูผู้สอนจะต้องใช้เวลาในการออกแบบและดำเนินการผลิต จัดทำสื่อชิ้นนั้นมากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่ละชนิด ประเภทของสื่อที่จะผลิต การผลิต จัดทำสื่อการเรียนรู้ชิ้นใหม่ สามารถทำได้หลายรูปแบบ

การปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว

การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ลักษณะหนึ่งคือการปรับปรุงสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว ผู้สอนสามารถดำเนินการได้โดยศึกษาวิเคราะห์สื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว อาจเป็นสื่อที่ผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือท้องถิ่นซึ่งมีอยู่มากมายหลายชนิด แม้ว่าสื่อดังกล่าว โดยเฉพาะส่วนที่เป็นข้อเท็จจริง สามารถนำมาใช้กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพียงแต่ผู้สอนอาจจะต้องพิจารณาปรับปรุง ดัดแปลง หรือจัดทำเสริมเพิ่มเติมจากสื่อที่มีอยู่ เพื่อให้ได้สาระสมบูรณ์เป็นปัจจุบัน สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

แนวทางการพัฒนาสื่อการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ในการจัดการเรียนรู้กลุ่มศิลปะ ผู้สอนสามารถใช้และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งสื่ออุปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สื่อเทคโนโลยี บุคลากร ฯลฯ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นสื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ และมีทักษะกระบวนการในการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้ศิลปะได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้เต็มตามศักยภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544)

3. แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา ให้มีคุณภาพตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทั้งในเรื่องของแนวทางการจัดการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งว่า คุณภาพของหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะควรมีการพัฒนาให้เหมาะสมในการเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนและผู้เรียนในด้านต่างๆ ได้ครบถ้วนหนังสือเรียนศิลปศึกษา ในปัจจุบันจึงควรมีคุณภาพที่สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติสาระการเรียนรู้ ลักษณะของผู้เรียน รวมถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องตามแนวทางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

สมพร จารุณี (2540) กล่าวว่า เนื่องจากหนังสือเรียนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียน การสอนคุณภาพของหนังสือเรียนจึงสำคัญมาก หนังสือเรียนที่มีคุณภาพต่างกันอาจส่งผลให้นักเรียนบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรต่างกันได้ ครูจะต้องพิถีพิถันในการเลือกใช้หนังสือไม่ว่าจะเป็นหนังสือเรียนหรือสื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับนักเรียนของตนเองด้วยความระมัดระวังอย่างที่สุด หากครูสามารถเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนโดยเฉพาะ หนังสือเรียนที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับนักเรียนได้มากที่สุดแล้ว ครูจะไม่ต้องเสียเวลามากนักกับการเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงหนังสือเรียนให้เป็นเครื่องมือที่ใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น และครูจะมีเวลามากขึ้นในการวางแผนการเรียนการสอนและสร้างแผนการเรียนการสอนที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่ การปฏิบัติจริงและบังเกิดผลที่ดี คือ การเรียนรู้ของนักเรียน (ศูนย์พัฒนาหนังสือ,2544)

อเนก รัตนปิยะภาภรณ์ (2528) ได้เสนอแนวทางการพิจารณาหนังสือเรียนที่ดีควร ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ความลึกและกว้างในเนื้อหาวิชา เนื้อหาวิชาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญมากของหนังสือเรียน ที่จะแสดงจุดเด่น จุดด้อยของหนังสือแต่ละเล่มให้เห็น ทั้งนี้เพราะหนังสือเรียนแต่ละเล่มเรียบเรียง โดยบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญลึกและกว้างในเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันไปตามสถานภาพ

2. ความเหมาะสมของสำนวนภาษาและวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาวิชาของผู้แต่งเป็นส่วน สำคัญมากโดยทั่วไปหนังสือเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่ดีจะใช้สำนวนที่เรียบง่าย ไม่ใช้ศัพท์หรือ สำนวนภาษาที่สูงและวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาที่เริ่มจากง่ายไปยากเป็นไปตามลำดับขั้นตอน

3. การพัฒนาเนื้อหาข้อเท็จจริงและความทันสมัย เนื่องจากปัจจุบันการพัฒนาทางวิชาการ และเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว ข้อมูล ตัวเลข สถิติต่างๆในหนังสือเรียน ควรจะได้รับการพัฒนา ให้ถูกต้องเป็นปัจจุบันให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

มาลินี ฝิโลประการ (2537) กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนที่ดีว่า

1. สมองจุดประสงค์ของหลักสูตร มีเนื้อหาครบถ้วน ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ ส่งเสริมการ พัฒนาเจตคติและค่านิยม และส่งเสริมการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2. ความเหมาะสมของเนื้อหา มีเนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชา ทันสมัย เนื้อหาเหมาะสมกับ เวลาเรียน ความยากง่ายพอเหมาะกับระดับชั้น

3. ความเหมาะสมของการเสนอเนื้อหา มีการเรียงลำดับเนื้อหาดี ไม่สับสน อธิบายความ ชัดเจน เข้าใจง่าย ใช้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี มีภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ ฯลฯ เพื่อช่วยความเข้าใจอย่างเหมาะสม

4. การใช้ภาษา ใช้ภาษาถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ ไม่วกวน การใช้ศัพท์และประโยคไม่ซับซ้อนเหมาะกับระดับชั้น

5. กิจกรรมเสนอแนะ มีคำถามหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ มีกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ลักษณะหนังสือเรียนศิลปศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้นไม่เพียงแต่นำเสนอข้อเท็จจริงหรือความรู้ต่างๆเท่านั้น แต่จะต้องให้แนวทางแก่ผู้เรียนในการศึกษาความรู้เพิ่มเติม พัฒนาความคิดและการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้วย องค์ประกอบที่สำคัญของหนังสือเรียนศิลปศึกษา จากการศึกษาของปฐมรัตน์ ยิ้มประเสริฐ (2544) เรื่อง ทิศนะเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษาและคู่มือครูศิลปศึกษาของนักวิชาการทางศิลปศึกษาและครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษาที่ 7 ได้สรุปสาระสำคัญไว้ดังนี้

1. ผู้แต่งหนังสือเรียนวิชาใดๆควรมีความรู้ ประสบการณ์ด้านวิชาการในสาขาวิชานั้นๆ เป็นอย่างดี

2. เนื้อหาสาระครบตามหลักสูตร มีความถูกต้องตามหลักวิชา มีความทันสมัย ช่วยกระตุ้นความคิด สติปัญญา มีการเรียงลำดับเหมาะสมกับวัยผู้อ่าน

3. การเขียน ต้องน่าสนใจมีการอธิบายเนื้อหาได้อย่างชัดเจน

4. เครื่องช่วยอ่าน หนังสือเรียนควรมีเครื่องช่วยอ่าน ช่วยอธิบายเนื้อหาที่มีความซับซ้อน ทำความเข้าใจได้ยาก ให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น เครื่องช่วยอ่านได้แก่ ภาพประกอบ แผนภูมิ กราฟ การอ้างอิง ฯลฯ เครื่องช่วยอ่านเหล่านี้ยังเป็นการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองของผู้อ่านได้อีกด้วย

5. รูปเล่มหนังสือมีขนาดเหมาะสม การพิมพ์มีคุณภาพดี และมีความทนทาน

6. มีคู่มือการใช้หนังสือหรือคู่มือครู เพื่อเป็นแนวทางการใช้หนังสือเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และยังเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของครูอีกด้วย

โครงสร้างของหนังสือเรียนที่สำคัญจะประกอบด้วย

1. เนื้อหาวิชา
2. กิจกรรมศิลปะ
3. ภาพประกอบ
4. ภาษาและการเขียน
5. การนำเสนอและการออกแบบรูปเล่ม

จากการศึกษาของ ไพโรจน์ พวงมณี (2540) เรื่อง ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร มีสาระสำคัญ คือ

ลักษณะหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่ดี ควรประกอบด้วย

1. เนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชา เนื้อหามีความกว้างและความลึก การลำดับเนื้อหาตามความสำคัญและความยากง่ายและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เนื้อหาสามารถดัดแปลงและพัฒนาได้ตามความต้องการของครูและนักเรียน
2. มีภาพประกอบหลายประเภท เช่น ภาพวาด ภาพถ่าย กราฟ แผนที่ ตาราง ที่มีความสวยงามชัดเจน และสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราว
3. การนำเสนอกิจกรรมและแบบฝึกหัดที่ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์
4. ใช้สำนวนภาษาที่มีความสละสลวย คำศัพท์เฉพาะเหมาะสมกับระดับชั้น การเขียนตัวสะกดการันต์ มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ
5. รูปแบบการจัดวางสวยงาม ตัวอักษร สีที่ใช้ในการพิมพ์มีความชัดเจน การเข้าเล่มแข็งแรงทนทาน
6. การเขียนกระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้
7. มีรูปแบบและลักษณะเฉพาะ คือเป็นหนังสือที่ผ่านการตรวจและพิจารณาจากกระทรวงศึกษาธิการและอนุญาตให้นำมาใช้ในโรงเรียนได้
8. แนะนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และแหล่งในการศึกษาค้นคว้าต่อไปได้อย่างกว้างขวาง
9. มีส่วนประกอบต่างๆ ได้แก่ คำนำ สารบัญ บรรณานุกรม ดัชนี อภิธานศัพท์ เชิงอรรถ และตัวอย่างหรือบทสรุป
10. ผู้แต่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในสาขาวิชาที่เขียน

จากการศึกษาของ เสรี ชิวคำ (2540) เรื่อง การสำรวจเนื้อหา เครื่องช่วยการเรียนรู้ และลักษณะทั่วไปของหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สรุปว่า ลักษณะหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่ดี ประกอบด้วย

1. ผู้แต่งหนังสือเรียนวิชาใดๆควรมีความรู้ ประสบการณ์ด้านวิชาการในสาขานั้นเป็นอย่างดี
2. เนื้อหาของหนังสือเรียนมีสาระครบถ้วนตามหลักสูตร มีความถูกต้องตามหลักวิชา มีความทันสมัย ช่วยกระตุ้นความคิด สติปัญญา การตัดสินใจ มีการเรียงลำดับเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยผู้อ่าน

3. การเขียน ต้องน่าสนใจมีการอธิบายเนื้อหาได้อย่างชัดเจน ก่อให้เกิดความรู้การตัดสินใจ การประเมินค่าตลอดจนเกิดการพัฒนาค่านิยม

4. เครื่องช่วยอ่าน หนังสือเรียนควรมีเครื่องช่วยอ่าน ช่วยอธิบายเนื้อหาที่มีความซับซ้อนทำความเข้าใจได้ยากให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น เครื่องช่วยอ่าน ได้แก่ ภาพประกอบ แผนภูมิ กราฟ การอ้างอิง ฯลฯ เครื่องช่วยอ่านเหล่านี้ยังเป็นการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองของผู้อ่านได้ด้วย

5. รูปเล่มหนังสือมีขนาดเหมาะสม การพิมพ์มีคุณภาพดี และมีความทนทาน

6. มีคู่มือการใช้หนังสือ หรือคู่มือครู เพื่อเป็นแนวทางการใช้หนังสือเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และยังเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของครูอีกด้วย

นอกจากนี้ ข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและหนังสือเรียนศิลปศึกษา จากกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545) จำนวน 4 คน ได้ข้อสรุปถึงส่วนประกอบที่สำคัญของหนังสือเรียนศิลปศึกษา ดังนี้

1. ผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง ควรมีความรู้ด้านศิลปะและมีความสามารถด้านการเขียนหรือเรียบเรียง

2. การเขียนและการใช้ภาษา ควรมีความสามารถด้านการเขียน การใช้ภาษา การใช้ศัพท์

3. เนื้อหาและกิจกรรมศิลปะ ควรจัดลำดับความยากง่ายและแบ่งเป็นช่วงชั้น

4. ภาพประกอบ ควรมีความชัดเจน สวยงาม และสื่อความหมายรวมถึงมีความ

หลากหลาย แปลกใหม่

สมพร จารุณัฐ (2533) ได้กล่าวว่า หนังสือเรียนที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนได้ดี ควรประกอบด้วย ลักษณะภายนอกและลักษณะภายใน

1. ลักษณะภายนอก ได้แก่

1.1 ชื่อหนังสือ ชื่อเรื่องหนังสือควรแนะผู้อ่านให้เกิดความเข้าใจหรือการคาดคะเนได้พอสมควรว่า หนังสือเรียนมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องอะไร

1.2 คำนำหนังสือ คำนำหนังสือเป็นส่วนสำคัญที่ให้รายละเอียดแก่ผู้อ่านเกี่ยวกับหนังสือมากยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่คำนำหนังสือจะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของผู้แต่งในการเขียนหนังสือ สาเหตุจุดมุ่งใจที่เขียนหนังสือขึ้น หนังสือครอบคลุมเนื้อหาอะไรบ้าง มีสาระกว้างขวางลึกซึ้งอย่างไร ผู้แต่งอาศัยหลักการหรือทฤษฎีความรู้ใดเป็นแนวทางในการอธิบายเนื้อหาจุดเน้นพิเศษเกี่ยวกับเนื้อหาสาระอยู่ส่วนใด หนังสือเขียนเพื่อผู้อ่านกลุ่มใดโดยเฉพาะ หรือผู้อ่านกลุ่มใดจะได้ประโยชน์มากที่สุด โครงสร้างในการเสนอเนื้อหาในแต่ละบทเป็นอย่างไร

1.3 ผู้แต่งและสำนักพิมพ์ ผู้แต่งและสำนักพิมพ์เป็นเครื่องรับประกันคุณภาพของหนังสือเรียน หนังสือเรียนควรระบุชื่อสำนักพิมพ์และชื่อผู้แต่ง รวมทั้งประสบการณ์ของผู้แต่งไว้ด้วย ถ้ายังมีผลงานทางวิชาการของสำนักพิมพ์และของผู้แต่งก็ยิ่งช่วยสะท้อนให้เห็นความน่าเชื่อถือของหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

1.4 วันเวลาและจำนวนครั้งที่พิมพ์ เนื้อหาสาระของวิชาการสาขาต่างๆมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บางสาขาเนื้อหาล้าสมัยได้ง่าย หรือบางสาขาวิชาที่มีการศึกษาค้นคว้าสิ่งใหม่ๆด้วย หนังสือเรียนที่ดีจึงควรมีการปรับปรุงสิ่งต่างๆเหล่านี้อยู่เสมอ

1.5 สารบัญเรื่อง ช่วยให้ผู้อ่านเห็นโครงสร้างเนื้อหาของหนังสือต่างๆ

1.6 สารบัญภาพและตาราง ช่วยให้ผู้อ่านศึกษาทำความเข้าใจและใช้ประโยชน์ได้สะดวกในการตรวจสอบข้อมูลต่างๆ

1.7 คำอภิธานศัพท์ การมีคำอธิบายความหมายของศัพท์จะเป็นการช่วยนักเรียนในการทำความเข้าใจเรื่องง่ายขึ้น

1.8 รายชื่อหนังสืออ้างอิง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหนังสือเรียน เพื่อบอกให้ทราบว่าผู้แต่งได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระจากแหล่งข้อมูลใดมาเสนอไว้ เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือหรือไม่ รายชื่อหนังสืออ้างอิงยังช่วยให้ครูรู้จักแหล่งศึกษาค้นคว้าเพื่อนำมาใช้ประกอบการสอนได้เป็นอย่างดีด้วย

1.9 เชิงอรรถและดัชนี เชิงอรรถ คือ ข้อความสั้นๆที่ผู้แต่งอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่กล่าวในหนังสือ ซึ่งผู้แต่งพิจารณาว่าควรให้ผู้อ่านทราบเพื่อประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราวนั้นในทางใดทางหนึ่ง ดัชนี คือ รายการของเรื่องย่อๆหรือ คำหรือข้อความสั้นๆเกี่ยวกับสถานที่และบุคคลเรียงตามตัวอักษรพร้อมกับเลขหน้าหนังสือกำกับเพื่อให้ผู้อ่านสามารถค้นหาเรื่องย่อๆ ในหนังสือเรียนได้อย่างรวดเร็ว

2. ลักษณะภายใน ได้แก่

2.1 เนื้อหา เนื้อหาสาระของหนังสือเรียนจะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ผู้แต่งกำหนด เนื้อหาสาระต้องมีความถูกต้องตามหลักวิชา มีความเหมาะสมกับระดับประสบการณ์ความรู้เดิม และระดับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน ตัวอย่างประกอบความเข้าใจต่างๆมีความถูกต้องเหมาะสม ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวและความคิดรวบยอดต่างๆ สะท้อนถึงสภาพชีวิตและสังคมตามความเป็นจริงและอยู่ในแวดวงประสบการณ์ของผู้เรียนที่จะทำความเข้าใจได้ เนื้อหาสาระไม่ควรมีลักษณะที่จะทำให้เกิดเจตคติที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

2.2 การเสนอเนื้อหา สามารถจัดลำดับเนื้อหาสาระตามโครงสร้างความรู้ของสาขาวิชา แต่ควรส่งเสริมและกระตุ้นผู้เรียนได้พัฒนาความคิด การใช้เหตุผล เปรียบเทียบสรุปความ จนถึงการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การนำไปใช้และการประเมินค่า

2.3 สิ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน การใช้ภาพประกอบ แผนภูมิ ตารางที่เหมาะสมสามารถช่วยให้นักเรียนในการทำความเข้าใจ การสรุป และการทบทวนเรื่องได้ นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนการสอนท้ายบทเรียน รวมทั้งแบบฝึกหัดสั้นๆ ที่ผู้แต่งเสนอแนะไว้ เป็นเครื่อง ส่งเสริมการเรียนการสอน และให้แนวทางความคิดแก่ครูที่จะจัดการเรียนการสอนให้ดี น่าสนใจ และเหมาะสมแก่นักเรียนยิ่งขึ้น

2.4 ท่วงทำนองการเขียน ควรมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นสำคัญ ผู้แต่งควรจะต้องใช้ถ้อยคำ ศัพท์ภาษา และการอธิบายความที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา

จินตนา ไบกาชุกี (2538) ได้เสนอถึง รูปลักษณะของหนังสือเรียนมัธยม ด้านโครงสร้างของหนังสือ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. รูปลักษณะส่วนต้นเล่มหรือส่วนหน้า ประกอบด้วย

1.1 ปกหน้า ประกอบด้วย ภาพปก ข้อความบนปก แบบและขนาดตัวพิมพ์ที่เหมาะสมกับความสำคัญของข้อความที่ต้องการเน้นและขนาดของปก

1.2 ปกหลัง ควรออกแบบให้เหมาะสมกับข้อความบนปกหลัง

1.3 สันหนังสือ ในกรณีที่หนังสือเรียนมีมากกว่า 150 หน้า สันหนังสือพอจะมีที่ว่างพอที่จะใส่ชื่อหนังสือเรียน รหัสวิชา ชื่อรายวิชา และชื่อผู้แต่งได้ โดยใช้ขนาดตัวอักษรที่เห็นชัดเจนและเหมาะสมกับสัน จะช่วยเพิ่มความสะดวกในการค้นหาหนังสือบนชั้นได้ง่าย

1.4 แผ่นปลิวรองปก หน้านี้ควรใส่เข้ามาเพื่อทำให้หนังสือเรียนแข็งแรง คงทนต่อการใช้ แต่อาจมีภาพที่สามารถใช้เป็นสื่อนำเข้าสูบทเรียน หรือเป็นภาพที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในเล่ม

1.5 หน้าปกใน/หน้าชื่อเรื่อง ประกอบด้วย

กลุ่มแรก เป็นข้อความเกี่ยวกับชื่อหนังสือเรียน และส่วนประกอบอื่นๆ

กลุ่มที่สอง เป็นข้อความเกี่ยวกับคณะผู้แต่ง/ผู้แต่ง

กลุ่มที่สาม เป็นข้อความเกี่ยวกับรายละเอียดการพิมพ์

1.6 หน้าลิขสิทธิ์ หน้านี้ควรอยู่ด้านหลังของหน้าปกใน หรือต่อจากหน้าปกใน มีข้อความระบุรายละเอียดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์การพิมพ์

1.7 หน้าคำนำ คำปรารภ คำนิยม เป็นหน้าที่มีความสำคัญและจำเป็นมาก สำหรับหนังสือเรียนที่มักมีการจัดพิมพ์หลายครั้งและมีลักษณะการเขียนเป็นวิชาการ ข้อความใน คำนำอาจจะบ่งชี้จุดประสงค์ของการใช้หนังสือ หรือการแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่ง ในบางครั้งจะบอก ขอบข่ายเนื้อหา

สิ่งสำคัญของคำนำ คือ บอกจุดเน้นหรือคุณสมบัติของหนังสือเรียน นั่นคือ การบอกหัวใจของเนื้อหาสาระ ตลอดจนสาระประโยชน์ที่จะบังเกิดแก่ผู้อ่านกลุ่มใด

1.8 หน้าสารบัญ/สารบัญ ในหน้าสารบัญนี้บรรจุบัญชีย่อหัวข้อ / หัวเรื่อง หรือชื่อ บทชื่อตอน ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียน พร้อมระบุเลขหน้าไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวก แก่ผู้อ่าน/ผู้ใช้

1.9 กระดาษพิมพ์เนื้อใน กระดาษใช้พิมพ์หนังสือเรียนมี 2 ชนิด คือ ชนิดที่ใช้ พิมพ์ปก และชนิดพิมพ์เนื้อใน จะต้องเป็นกระดาษที่มีเยื่อ เหนียวละเอียด เรียบไม่ขรุขระ มีความหนา เพียงพอเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหมึกซึมทะลุไปอีกด้าน

1.10 การทำเล่ม จำเป็นต้องมีการเย็บเล่มที่แข็งแรง การเย็บก็ และการทำเล่ม ไส้กาวจึงเป็นการเข้าเล่มที่จะทำให้หนังสือเรียนมีคุณภาพแข็งแรงและทนทานต่อการใช้เป็นเวลา อย่างน้อยตลอดปี

2.รูปลักษณ์ส่วนเนื้อเรื่อง ประกอบด้วย

2.1 บทนำเรื่อง ในหนังสือเรียนที่มีเนื้อหารายละเอียดมาก ควรจะมีบทนำเรื่องอยู่ ด้วย บทนำเรื่อง อาจเป็นบทย่อ หรือ สังเขปของเนื้อหาสาระในหนังสือเรียน

2.2 ส่วนเนื้อเรื่อง / เนื้อหา เช่น

2.2.1 องค์ประกอบของเนื้อเรื่อง / เนื้อหา เนื้อหาตลอดทั้งเล่มจะต้อง สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร มีความถูกต้องตามหลักวิชาในสาขานั้น มีการจัดลำดับเนื้อหาสาระตามโครงสร้างเนื้อหาของสาขาวิชา มีแหล่งอ้างอิงเกี่ยวกับเรื่องสำคัญๆ สาระความรู้และรายละเอียด มีความเหมาะสมกับผู้อ่าน / ผู้ใช้ สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของ ผู้อ่าน / ผู้ใช้ ตลอดจนระดับสติปัญญา เนื้อหาสาระยังไม่ควรเขียนในลักษณะที่จะทำให้เกิด ข้อขัดแย้งต่อศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมั่นคงของสังคม

2.2.2 การออกแบบส่วนเนื้อเรื่อง / เนื้อหา นอกจากจะใช้วิธีเสนอเนื้อหา ที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่ายแล้ว การใช้เทคนิควิธีการออกแบบหนังสือ หรือ การจัดหน้า หนังสือ ยังเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดในการใช้หนังสือเรียนอีกด้วย

2.2.3 หลักในการออกแบบจัดหน้าเนื้อเรื่อง การจัดหน้าจะต้องมีความ สมดุลและงามตา ระหว่างเนื้อเรื่อง ตัวเรียงเนื้อเรื่อง ภาพประกอบ ที่ว่าง ช่วงบรรทัด ฯลฯ

2.2.4 การจัดหน้าเนื้อเรื่อง หากมีเนื้อเรื่องหรือเนื้อหามาก มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดย่อหน้า หรือใช้แบบและขนาดตัวพิมพ์ที่เหมาะสม แบบและขนาดตัวพิมพ์ที่ใช้เรียงเนื้อเรื่องของหนังสือเรียนระดับมัธยมศึกษาที่เหมาะสม ได้แก่ ขนาด 16 พอยท์ หรืออย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 14 พอยท์และใช้ตัวเส้นบางเสมอ

2.2.5 ภาพในหน้าเนื้อเรื่อง ภาพต้องมีความเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และช่วยอธิบายเนื้อเรื่องให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ภาพที่เลือกมาต้องมีขนาดเหมาะสม มีจำนวนที่เหมาะสมกับเรื่อง มีหลักของการจัดวางภาพ

3.รูปลักษณ์ส่วนท้าย ประกอบด้วย

3.1 หน้าภาคผนวก ประกอบด้วยความรู้เพิ่มเติม คำอธิบายศัพท์ หรืออภิธานศัพท์ ดัชนีเรื่อง ดัชนีภาพ เป็นต้น หน้าเหล่านี้ต้องใส่เลขหน้าด้วย

3.2 หน้ากิจกรรมอื่นๆ ในหนังสือเรียนบางเล่มแยกกิจกรรมออกต่างหากไปไว้ท้ายเล่มซึ่งอาจเป็นแบบฝึกหัด กิจกรรมท้ายเรื่อง คำถามท้ายเล่ม เป็นต้น หน้าเหล่านี้อาจจัดอยู่ในภาคผนวกได้ และต้องใส่เลขหน้าเช่นกัน

3.2 หน้าบรรณานุกรม / รายชื่อหนังสืออ้างอิง

นอกจากนี้ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้จัดทำเกณฑ์ประเมิน คุณภาพหนังสือเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการตรวจพิจารณาคุณภาพหนังสือเรียนของสำนักพิมพ์เอกชน สาระสำคัญของการประเมินมี 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน เป็นข้อมูลเบื้องต้นของหนังสือเรียน ได้แก่ ชื่อหนังสือ ผู้แต่ง สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ ราคาจำหน่าย เป็นต้น

ส่วนที่ 2 รายการประเมิน เป็นส่วนสำคัญที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพหนังสือเรียน ซึ่งต้องพิจารณาประเด็นต่อไปนี้

1.เนื้อหา พิจารณาในเรื่องต่อไปนี้

1.1 มีความสอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษาหรือไม่

1.2 เนื้อหา มีความถูกต้องตามหลักวิชา ทันสมัย เป็นที่ยอมรับในสาขาวิชา ไม่ควรมีประเด็นที่ทำให้ผู้เรียนสับสน

1.3 เนื้อหาไม่ขัดต่อความมั่นคง ความสงบเรียบร้อยของชาติและไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

1.4 เนื้อหา มีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น/ช่วงชั้น

2.ภาษาที่ใช้ ภาษาที่นำเสนอต้องถูกต้อง ชัดเจน สื่อความหมายอ่านเข้าใจง่าย ใช้ภาษาเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ใช้ศัพท์เฉพาะถูกต้อง

3.กิจกรรมประกอบบทเรียน (ถ้ามี) พิจารณาในเรื่อง

- 3.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์ของบทเรียน
- 3.2 ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และนำไปปฏิบัติได้
- 3.3 ใช้คำสั่งหรือคำอธิบายชัดเจน ง่ายต่อการปฏิบัติตาม
- 3.4 ใช้คำถามที่ท้าทายและกระตุ้นความคิด
- 3.5 สอดแทรกกิจกรรมไว้อย่างเหมาะสม

4.ภาพ ตาราง แผนภูมิ (ถ้ามี) พิจารณาในเรื่อง

- 4.1 ถูกต้อง ชัดเจนและเป็นปัจจุบัน
- 4.2 มีความเหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหา
- 4.3 มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ
- 4.4 ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนขึ้น

ส่วนที่ 3 สรุปข้อคิดเห็นผลการประเมิน เป็นส่วนที่สรุปผลในเชิงคุณภาพของสื่อว่ามีคุณภาพอยู่ในระดับใด มีจุดเด่นหรือข้อบกพร่องอะไรบ้าง ที่ต้องปรับปรุงแก้ไข

แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการปฏิรูปการศึกษานั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง จากข้อมูลของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและหนังสือเรียนที่ได้นำเสนอไว้ เป็นประโยชน์ให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางการศึกษา เพื่อพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ต่อไป

4.แนวโน้มของหนังสือเรียนศิลปศึกษา

หนังสือเรียนศิลปศึกษาจัดเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีบทบาทในการที่ผู้เรียนและครูผู้สอนได้ใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ประกอบการเรียนการสอนที่สอดคล้องตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หนังสือเรียนศิลปศึกษาได้รับการพัฒนาคุณภาพในด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง เพราะหนังสือเรียนศิลปศึกษามีรูปแบบที่สะดวกต่อการค้นคว้าด้วยตนเอง ทั้งผู้เรียนและผู้สอนสามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ตามต้องการ ปัจจุบันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีผู้ผลิตหนังสือเรียนศิลปศึกษาและสื่อการเรียนรู้อื่นๆได้อย่างเสรี รวมทั้งผู้เรียน ครูผู้สอน และสถานศึกษาสามารถร่วมกันจัดทำและพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องต่อสภาพความต้องการในแต่ละท้องถิ่น หนังสือเรียนศิลปศึกษาจึงมีลักษณะที่

แตกต่างกันไป จากหลักการและแนวคิดของการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กระทรวงศึกษาธิการ,2545) มุ่งเน้นสื่อเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งของผู้เรียนและผู้สอน โดยนำสื่อที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้และรูปแบบของสื่อการเรียนรู้ควรมีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดเวลา สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะหนังสือเรียนเท่านั้น ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อทุกประเภท ซึ่งสื่อที่จะนำมาใช้จัดการเรียนรู้ควรมีความสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และศักยภาพของผู้เรียน

ปัจจุบัน ความเจริญทางเทคโนโลยีได้ทำให้เกิดสื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุทัศน์ และคอมพิวเตอร์ มีแผ่นดิสก์และแผ่นซีดีรอมซึ่งสามารถบรรจุข้อมูลความรู้ได้เป็นอย่างมาก เครื่องมือเหล่านี้ส่วนมากใช้บรรจุข้อมูลดิบสำหรับให้เรียกออกมาเพื่อการวิเคราะห์งานซึ่งมี ข้อมูลนั้นเกี่ยวข้องมากกว่าจะเป็นที่บรรจุเนื้อหาความรู้ที่เรียบเรียงไว้เป็นระบบเป็นขั้นตอน ในลักษณะที่จะช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาได้เพิ่มพูนความรู้และได้พัฒนาความคิดให้ลึกซึ้งเหมือนกับที่ได้รับจากการอ่านหนังสือ (สมพร จารุณี,2538)

นอกจาก หนังสือเรียนที่เป็นสื่อการเรียนรู้ที่เป็นสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สื่อการเรียนรู้อีกสื่อหนึ่งที่มีบทบาทต่อการเรียนรู้ คือ สื่อเทคโนโลยี สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศน หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น แถบบันทึกภาพพร้อมเสียง(วิทยุทัศน์) แถบบันทึกเสียง สไลด์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้ สื่อเทคโนโลยี มีความหมายรวมถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ,2545) ซึ่งสื่อเทคโนโลยีเหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา กิดานันท์ มลิทอง (2543) กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษา เป็นสิ่งที่ช่วยให้นักศึกษาและการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพผลสูงกว่าเดิม วุฒิ วัฒนสิน (2542) กล่าวว่า ครูศิลปศึกษาต้องเป็นแบบอย่างต่อผู้เรียนเกี่ยวกับความทันสมัยในการศึกษาค้นคว้า โดยแสดงให้ผู้เรียนเห็นว่า การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่ในโรงเรียนหรือห้องเรียนเท่านั้น แต่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ได้จากหลายด้าน โดยเฉพาะเครื่องมือที่ทันสมัยและนิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ สื่ออื่นๆที่จัดเป็นสื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบไปด้วย

สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่นๆ

ในวงวิชาการด้านศิลปศึกษา สื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านศิลปศึกษา ประกอบไปด้วยครู ผู้สอน นักวิชาการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปศึกษา รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินประจำท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเป็นบุคคลที่ช่วยขยายความรู้ด้านศิลปะให้แก่ผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง

สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน ในการศึกษาด้านศิลปะ สื่อจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวต่างมีบทบาททำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ชื่นชมและเห็นคุณค่าทางความงามตามธรรมชาติ ช่วยพัฒนาสุนทรียภาพและจินตนาการของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

จากธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แสวงหาความรู้ได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างมากมายในปัจจุบัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) ดังนั้น สื่อต่างๆที่ใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนด้านศิลปศึกษาในปัจจุบันจึงควรมีลักษณะที่หลากหลาย ครอบคลุมความต้องการและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงการแสวงหาความรู้ของทั้งผู้เรียนและผู้สอนได้ หนังสือเรียนศิลปศึกษาควรมีการพัฒนาคุณภาพให้เหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำความรู้จากสื่อการเรียนรู้ต่างๆที่เชื่อมโยงกันมานำเสนอในหนังสือเรียนจะช่วยพัฒนาความรู้และช่วยให้ผู้อ่านเกิดการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง แนวโน้มในการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ยังคงมีบทบาทอยู่มาก และควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้จัดหาหนังสือเรียนศิลปศึกษาไว้ในแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างเพียงพอ รวมถึงควรพัฒนาการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาควบคู่ไปกับการค้นคว้าหาความรู้จากสื่อการเรียนรู้อื่นๆประกอบกัน เพื่อเกิดผลการเรียนรู้ที่มีคุณภาพต่อไป

5. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทัศนะของนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและหนังสือเรียนศิลปศึกษา รวมทั้งศึกษาแนวทางนโยบายต่างๆตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

โดยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะด้านทัศนศิลป์ ควรพิจารณาในแต่ละด้านต่อไปนี้ ด้านผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง ด้านจุดประสงค์ ของหนังสือ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมศิลปะ ด้านการอ้างอิง ด้านการใช้ภาษา ด้านการออกแบบ รูปเล่ม ด้านคุณภาพการพิมพ์และการใช้เทคโนโลยีในการพิมพ์ (สมพร จารุณี, 2533 และ จินตนา ไบกาชุกยี, 2538)

ด้านผู้แต่ง ผู้เรียบเรียง

จินตนา ไบกาชุกยี (2538) กล่าวถึง คุณสมบัติผู้แต่งหนังสือเรียนว่า คุณสมบัติที่จำเป็น มากอย่างหนึ่งของผู้แต่งหนังสือเรียนจะต้องมี นอกเหนือไปจากการเป็นผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา ที่จะเขียนแล้ว ต้องเป็นผู้ที่อ่านมากและเขียนมาก จนเกิดความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการถ่ายทอดความรู้ที่ตนสั่งสมเอาไว้ออกมา จนผู้อ่านสามารถเข้าใจเนื้อหาได้อย่างดี

สมพร จารุณี (2533) กล่าวว่า ผู้แต่งและสำนักพิมพ์เป็นเครื่องรับประกันคุณภาพของ หนังสือเรียน หนังสือเรียนควรระบุชื่อสำนักพิมพ์และชื่อผู้แต่ง รวมทั้งคุณสมบัติและประสบการณ์ ของผู้แต่งไว้ด้วย ถ้ามีผลงานทางวิชาการของสำนักพิมพ์และผู้แต่ง จะช่วยสะท้อนให้เห็นความน่า เชื่อถือของหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ มาลินี ฝิโลประการ (2537) กล่าวถึง การพิจารณาผู้แต่งหนังสือเรียนว่า ผู้แต่ง หนังสือเรียนนั้นควรมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เขียนและมีประสบการณ์ในการเขียน สำหรับการ เขียนหนังสือเรียน ควรพิจารณาด้วยว่า ผู้แต่งควรมีประสบการณ์ในการสอนรวมถึงเรื่อง ความเชี่ยวชาญและความถนัดของผู้แต่งในการเขียนคนเดียวหรือเป็นคณะด้วย

งานของผู้แต่งหนังสือวิชาการ ประกอบด้วย (สมพร จารุณี, 2540)

1. ผู้แต่งต้องรู้จักจุดมุ่งหมายของหนังสือ ผู้แต่งต้องหวังให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญของความรู้ และสามารถนำไปเป็นประโยชน์แก่ชีวิตได้ ผู้แต่งจำเป็นต้องวิเคราะห์ และกำหนดจุดมุ่งหมายของการเขียนและหนังสือที่จะเขียนขึ้นอย่างชัดเจน

2. ผู้แต่งต้องรู้จักผู้อ่านของตนเอง ผู้แต่งต้องรู้จักและวิเคราะห์ผู้อ่านที่เป็นกลุ่ม เป้าหมายเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องอายุ ประสบการณ์ ความรู้เดิมที่มีอยู่ สติปัญญา และความเข้าใจ แล้วจึงวางแผนเกี่ยวกับการกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกสรรเนื้อหาและการเสนอเนื้อหาที่เหมาะสม เพื่อผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจะสามารถทำความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้

3. ผู้แต่งต้องมีความรู้เรื่องการเขียน ผู้แต่งที่ศึกษาวิธีการเขียนและนำหลักการและ เทคนิคการเขียนมาใช้จะช่วยผู้อ่านได้มาก คุณสมบัติของการเขียน ซึ่งส่งเสริมการอ่านและการทำ ความเข้าใจนั้น ผู้แต่งหนังสือทุกคนควรเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์จะทำให้หนังสือที่น่าอ่านและ น่าสนใจขึ้น

4. ผู้แต่งต้องมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา ผู้แต่งหนังสือควรมีความสามารถในการใช้ภาษาเขียนถ่ายทอดความรู้และความคิดออกเป็นภาษาหนังสือที่ถูกต้อง สละสลวย ชัดเจน และเหมาะสมกับผู้อ่านกลุ่มเป้าหมาย ผู้แต่งจะต้องปรับการใช้ภาษาในการเขียนให้เหมาะสมกับผู้อ่านกลุ่มต่างๆที่มีความแตกต่างกันในเรื่องวัย ประสบการณ์ และพื้นภูมิต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถอ่านหนังสือเข้าใจได้

ด้านจุดประสงค์ของหนังสือ

จุดประสงค์ของหนังสือ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยแนะนำและชี้แจงให้ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่ประกอบในหนังสือเรียนนั้น อีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจเบื้องต้นด้วยว่าจะได้รับประโยชน์อะไรจากการอ่านหนังสือเล่มนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วจุดประสงค์ของหนังสือมักจัดอยู่ในส่วนของคำนำหรือคำชี้แจงหนังสือ

จินตนา ไบกาซูยี (2538) กล่าวถึงหน้าคำนำว่า เป็นหน้าที่มีความสำคัญและจำเป็นมากสำหรับหนังสือเรียน ที่มักมีการจัดพิมพ์หลายครั้งและมีลักษณะการเขียนเป็นวิชาการ ข้อความในคำนำอาจจะบ่งจุดประสงค์ของการใช้หนังสือ หรือการแสดงเจตนารมณ์ของผู้แต่งในการเขียน

สิ่งสำคัญของคำนำคือ การบอกจุดเน้นหรือคุณสมบัติพิเศษของหนังสือเรียน การบอกหัวใจของเนื้อหาสาระ ตลอดจนสาระประโยชน์ที่จะบังเกิดแก่ผู้อ่าน

สมพร จารุณัญญู (2540) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้ว หนังสือเรียนจะต้องมีคำนำหรือคำชี้แจงที่กล่าวถึงจุดประสงค์ของการเขียนหนังสือเล่มนั้น เหตุผลหรือแรงจูงใจที่ผู้แต่งหนังสือหรือพิมพ์หนังสือเล่มนั้น รวมถึงเนื้อหาสาระที่ครอบคลุม ขอบเขตของเนื้อหาสาระกว้างหรือลึกอย่างไร เพื่อผู้อ่านจะสามารถสำรวจว่า หนังสือเล่มนั้นสนองความสนใจและความมุ่งหวังในการศึกษาของตนหรือไม่ และทราบหลักการและทฤษฎีของผู้แต่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความหมายของเนื้อหาสาระและปฏิบัติตามแนวทางของผู้แต่งเสนอแนะไว้ในขณะศึกษาหนังสือเล่มนั้น

ด้านเนื้อหา

Adrian Wilson (1993) กล่าวว่า สิ่งสำคัญหลักในหนังสือ คือการให้ความสำคัญกับเนื้อหา

อเนก รัตนปิยะภากรณ์ (2528) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาเนื้อหาในการเลือกใช้หนังสือเรียน พอสรุปได้ดังนี้

1. พิจารณาความลึกและความกว้างในเนื้อหาวิชาของหนังสือเรียนเพราะหนังสือเรียนแต่ละเล่มจะมีผู้เรียบเรียงที่มีความสามารถและความชำนาญแตกต่างกันไป

2. เนื้อหาวิชาของหนังสือเรียนต้องมีความเหมาะสมของสำนวนภาษาและวิธีการเรียบเรียง เพราะหนังสือเรียนที่ดีควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และเรียงลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยากตามลำดับขั้นตอน

3. ต้องมีการพัฒนาเนื้อหาข้อเท็จจริงและความทันสมัยในหลักวิชา เพราะในปัจจุบันพัฒนาการทางวิชาการและเทคโนโลยีได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

สมพร จารุณัญ (2540) กล่าวว่า เนื้อหา เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของหนังสือเรียน เนื้อหาจะต้องถูกต้อง ควรเสนอข้อมูลที่ทันสมัย สารที่เป็นความรู้และความคิดรวบยอดจะต้องชัดเจน ไม่ยากซับซ้อนเกินกว่าวัยและระดับประสบการณ์ความรู้ของผู้อ่านที่พอจะรับรู้และทำความเข้าใจได้ มีการแบ่งเป็นบท เป็นตอน เป็นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย ที่จะช่วยผู้อ่านให้สามารถติดตามเรื่องและทำความเข้าใจได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยต่างๆ ย้อนไปหาความคิดหลักของแต่ละหัวข้อ แต่ละตอน แต่ละบทของหนังสือเรียนทั้งหมด

นอกจากหนังสือเรียนจะมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับหลักการ โครงสร้าง และจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และตรงตามจุดประสงค์ของรายวิชาแล้ว รายละเอียดของเนื้อหาและการนำเสนอเนื้อหาจะต้องถูกต้องตามหลักวิชา และเหมาะสมกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

(ชวลีพร พงษ์สมบุญ ,2531)

โดยหนังสือเรียนที่มีคุณภาพดี ควรมีการวางแผน จัดระบบเนื้อหา หรือการสร้างโครงสร้างเนื้อหาไว้อย่างชัดเจน เพื่อครอบคลุมขอบข่ายเนื้อหาทั้งหมด (จินตนา ไบกาชุยี่,2538)

ข้อสังเกตในการสร้างโครงสร้างเนื้อหา มีดังนี้

1. มีความชัดเจน ส่วนประกอบของเนื้อหาต่างๆ ต้องมีความชัดเจน ผู้อ่านหรือนักเรียนสามารถเข้าใจหรือจับสาระสำคัญของเนื้อหาได้

2. มีความสอดคล้อง โครงสร้างเนื้อหาของหนังสือตลอดทั้งเล่มที่ผู้แต่งกำหนดจะต้องสอดคล้องกับโครงสร้างเนื้อหาวิชาของศาสตร์นั้น หรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ตามรายวิชา หรือสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการเรียนรู้เฉพาะที่ผู้แต่งสร้างขึ้นเป็นกรณีพิเศษ

3. มีระบบแบบแผน โครงสร้างภายในบทแต่ละบท จะต้องมีแบบแผนและใช้สีฆ่าเสมอเหมือนกันตลอดทั้งเล่ม

นอกจากเนื้อหาสาระที่ประกอบไว้ในหนังสือเรียนแล้ว เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้อ่านหรือนักเรียนสามารถตรวจสอบความเข้าใจของตนเอง ควรมีการเสนอแนะกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำโดยลำพังหรือเป็นกลุ่มหรือทำร่วมกับครูเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความชำนาญและการใช้ความคิดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น วุฒิ วัฒนสิน (2541) กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมในเนื้อหาควรต้องคำนึงถึงความพร้อมตามวุฒิภาวะเป็นสำคัญ เพราะการจัดกิจกรรมทางศิลปศึกษาให้กับผู้เรียนในแต่ละวัยมีความแตกต่างกัน ในระดับมัธยมศึกษาผู้เรียนอยู่ในช่วงของวัยรุ่น การจัดกิจกรรมด้านเนื้อหาควร

คำนึงถึงความสนใจ การแสดงออกตามธรรมชาติของวัตถุและสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนยังต้องการสิ่งที่เป็นเหตุผล สนใจสิ่งที่มีความหมายสำหรับชีวิตส่วนตัวของเขา และสนใจเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาของคณิงหา สุภานันท์ (2544) พบว่า เนื้อหาจากหนังสือเรียนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับด้านศิลปะปฏิบัติ ซึ่งสังเกตได้อย่างชัดเจนและการจัดการเรียนการสอน ยังคงให้ความสำคัญกับการสอนด้านศิลปะปฏิบัติ ที่เป็นการฝึกทักษะและมีผลผลิตเป็นผลงานศิลปะ ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมมากกว่าด้านอื่นๆ

ด้านกิจกรรมศิลปะ

จินตนา ไบกาชูยี (2538) กล่าวว่า กิจกรรมท้ายบท เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับหนังสือเรียน เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองได้ กิจกรรมท้ายบทควรส่งเสริมความรู้ที่กล่าวมาแล้วในแต่ละบท และช่วยขยายความคิดของผู้อ่านให้กว้างขวางขึ้น กิจกรรมท้ายบทอาจเป็นการอธิบายศัพท์ยาก หรือเป็นคำถามชวนคิดให้นำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปใช้กับสิ่งอื่นๆหรือไปใช้ในชีวิตประจำวันหรืออาจเป็นกิจกรรมเสนอแนะอื่นๆสำหรับเป็นแนวทางให้นำไปศึกษาในเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมศิลปะในหนังสือเรียนจึงควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถบรรลุจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในบทเรียนแต่ละบท และในเวลาเดียวกันได้ช่วยให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมที่สนองความสนใจหรือขยายขอบเขตความสนใจของนักเรียนต่อความรู้หรือกิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆได้

วิรัตน์ พิชญ์ไพบุญย์ (2536) กล่าวว่า ศิลปศึกษามีวิชาทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ จึงมีกิจกรรมหลายด้านที่สามารถตอบสนองความสนใจของนักเรียนได้ โดยเฉพาะความถนัดพิเศษของนักเรียนแต่ละคนให้มีโอกาสพัฒนาได้อย่างเหมาะสม จึงนับว่าศิลปศึกษา มีความเหมาะสมเป็นพิเศษที่มีกิจกรรมสร้างเสริมพฤติกรรมมูลฐานสำคัญและหลายกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเด็กได้โดยตรงเป็นพิเศษ

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาด้านทัศนศิลป์ในโรงเรียน ส่วนที่เป็นหัวใจของการจัดการเรียนในชั้นคือ ศิลปะปฏิบัติ เพราะเป็นการจัดกิจกรรมศิลปะให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรง ผู้เรียนเกิดทักษะในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคการปฏิบัติงานที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนได้รวบรวมความคิด จินตนาการ ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ แสดงออกมาโดยผ่านสื่อทางศิลปะออกมาเป็นผลงานศิลปกรรม

ศิลปะปฏิบัติมีความจำเป็นมากในกระบวนการศึกษาทางศิลปะ เพราะผลงานศิลปะที่เป็นรูปธรรมทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น อันส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นระเบียบ และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานซึ่งจะเชื่อมโยงต่อไปจนเป็นนิสัย ทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในสังคม (วุฒิ วัฒนสิน, 2541)

จากการศึกษาของโยธิน เผือกผ่อง (2539) พบว่าวิธีสอนและกิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติ ควบคู่ไปกับเนื้อหา จะเป็นสิ่งที่ทำให้เนื้อหาที่น่าสนใจ ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และสิ่งที่ คำนึงถึงคือการเลือกเนื้อหาต้องทันสมัย และเป็นเรื่องที่ผู้เรียนในวัยนี้สนใจ เพราะผู้เรียนยังอยู่ใน วัยที่ต้องการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ Johnson Sharon Morrissey Jones (2001) กล่าวว่า โครงสร้าง หลักสูตรศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่พัฒนามากกว่า 20 ปี ให้ความสำคัญต่อผลที่ได้จาก การเรียนรู้ซึ่งเน้นไปที่ความรู้ เกี่ยวกับทัศนศิลป์และการสร้างผลงานทางศิลปะซึ่งสามารถสร้าง ลักษณะเฉพาะบุคคลของวัยรุ่นได้ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน จากการศึกษาค้นคว้า ของปฐมรัตน์ ยัมประเสริฐ (2544) เกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะที่นำเสนอในบทเรียนนั้น ควรช่วยส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและสามารถปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ซึ่งหัวใจของการเรียนรู้วิชาศิลป ศึกษา นั่นคือกิจกรรมศิลปะ

โดยการกำหนดกิจกรรมศิลปะศึกษาให้กับผู้เรียน จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. จะต้องสอดคล้องตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ตามแผนการสอน
2. จะต้องสอดคล้องกับเนื้อหาที่สอนในแต่ละเรื่องและให้มีความสัมพันธ์
3. กิจกรรมศิลปะต้องน่าสนใจและท้าทายผู้เรียน ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำ กิจกรรมนั้นๆ
4. กิจกรรมศิลปะจะต้องส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และมีอิสระในการทำงานและ ก่อให้เกิดความคิดใหม่ๆขึ้น
5. ผู้เรียนสามารถประยุกต์กิจกรรมได้ตามความเหมาะสมหรือสามารถประยุกต์เป็นงาน อื่นๆได้
6. กิจกรรมศิลปะจะต้องไม่ยาก และง่ายจนเกินไปสำหรับผู้เรียน เพื่อไม่ให้เกิดความ เบื่อหน่าย ในการทำกิจกรรมและเมื่อนักเรียนทำได้ก็จะเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง
7. กิจกรรมศิลปะจะต้องสอดคล้องกับบุคลิกภาวะและความสนใจของผู้เรียน

กิจกรรมศิลปะที่ดีจะต้องทำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จ ก้าวหน้า พัฒนาความคิดให้ก้าว ไกลนำไปประยุกต์ให้สัมพันธ์กับงานอื่นๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสบการณ์ในการ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยมีพื้นฐานการทำงานที่ดี โดยศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมและมัธยมจะ เป็นการปูพื้นฐานทางศิลปะเบื้องต้นให้กับผู้เรียนให้มีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ เช่น การ วาดรูป การระบายสี การทำภาพพิมพ์ การปั้น การประดิษฐ์ ฯลฯ เพื่อฝึกทักษะการทำงาน ส่งเสริม ให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ตลอดจนค้นหาศักยภาพและความสามารถของ ผู้เรียนว่ามีความสามารถและความถนัดในด้านใดเพื่อจะได้วางแผนการศึกษาต่อไปในอนาคต อย่างมั่นใจและประสบผลสำเร็จในชีวิต (เกษร ฤติชะจารี, 2543)

ด้านการอ้างอิง

หนังสือเรียนที่ดีจะต้องทันสมัย ก้าวให้ทันความเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบวิชานั้นๆ นอกจากนี้ยังต้องมีแหล่งข้อมูลและหนังสืออ้างอิงที่ทันสมัย สามารถให้นักเรียนได้ค้นคว้าอ่านเพิ่มเติมได้ การเสนอแนะหนังสือหรือสื่ออื่นๆ สำหรับนักเรียนนั้น หนังสือเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ควรมีการแนะนำหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังศึกษาที่มีความยากง่ายอยู่ในระดับที่นักเรียนจะศึกษาทำความเข้าใจได้ให้ไว้ด้วย (กรมวิชาการ, 2538)

จินตนา ไบกาชูยี (2538) กล่าวถึง การกำหนดแหล่งข้อมูลค้นคว้าและหนังสืออ้างอิงว่า หนังสือเรียนเขียนขึ้นจากการค้นคว้าอ้างอิง ดังนั้นรายชื่อหนังสืออ้างอิง ต้องนำมาแสดงไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นหลักฐานในการค้นคว้า และผู้อ่าน ผู้ใช้อาจไปค้นคว้าอ่านเพิ่มเติมได้

การเลือกแหล่งข้อมูลการค้นคว้าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ผู้แต่งจะต้องรู้จักเลือกใช้ตำรา หนังสือ เอกสาร รายงาน บทความ และบทวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเขียน ทั้งนี้เพราะปัจจุบัน ข้อมูลต่างๆ และความรู้ในเรื่องๆหนึ่งมีมากมาย และมีคุณภาพแตกต่างกันออกไป ควรเลือกข้อมูล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในสาขาวิชานั้นๆ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

สมพร จารุณฎ (2540) แบ่งลักษณะการอ้างอิงในหนังสือเรียนเป็น 2 ลักษณะคือ

รายชื่อหนังสืออ้างอิง โดยผู้แต่งค้นคว้านำมาเรียบเรียงเป็นหนังสือเรียน และเป็นสิ่งรับประกันถึงสาระความรู้ที่กล่าวไว้ในหนังสือเรียนได้มีผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ ศึกษาค้นคว้าและประมวลไว้ เป็นที่ยอมรับ รายชื่อหนังสืออ้างอิงเป็นเครื่องประกันคุณภาพและความน่าเชื่อถือของหนังสือเรียนได้อีกทางหนึ่ง

รายชื่อหนังสือแนะนำ เป็นหนังสือที่แนะนำให้ผู้อ่านไปศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้ที่กว้างขวาง ซึ่งอาจจะเป็นการเสริมความเข้าใจให้แจ่มชัดขึ้นหรือขยายขอบเขตความเข้าใจให้กว้างและลึกซึ้งขึ้น หรือให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้ ความเข้าใจสาระความรู้ หรือความคิดในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งต่างไปจากที่ผู้แต่งเสนอไว้ในหนังสือเรียน รายชื่อหนังสือที่แนะนำไว้นี้ ควรมียระดับความยากง่ายไม่เกินความสามารถของผู้อ่านที่จะทำความเข้าใจได้

ถวัลย์ มาศจรัส (2538) กล่าวว่า หนังสือที่ดีไม่ควรขาดการให้แหล่งอ้างอิงและแหล่งข้อมูล ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในการศึกษาค้นคว้าต่อไป ปรีชา ช้างขวัญยืน (2539) กล่าวว่าถึงปริมาณและคุณภาพของการอ้างอิงว่า การอ้างอิงควรอ้างอิงอย่างมีคุณภาพไม่ควรคำนึงถึงปริมาณเพียงอย่างเดียว โดยแบ่งลักษณะการอ้างอิงไว้ ดังนี้

1. การอ้างอิงควรอ้างอิงอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้ผู้อ่านได้มีโอกาสหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น และเป็นการแสดงว่าสิ่งที่นำมากล่าวมีหลักฐานควรเชื่อถือได้ ความรู้พื้นฐานเป็นสิ่งที่ผู้อ่าน

เข้าใจได้ง่ายและไม่จำเป็นจะต้องสืบค้น ไม่จำเป็นต้องอ้างอิง การอ้างอิงควรเลือกเฉพาะแหล่งที่มาที่สำคัญของความรู้หรือให้ความรู้พิเศษเพิ่มเติมแก่ผู้อ่านหรือเพื่อแสดงหลักฐาน

2. การอ้างอิงควรอ้างอิงเท่าที่จำเป็น

3. การอ้างอิงควรอ้างอิงให้ถึงแก่นของความรู้ มีความสำคัญในการค้นหาความรู้เพิ่มเติมว่ามาจากแหล่งความรู้ใด

ด้านการใช้ภาษา

Fred Lockwood (1998) กล่าวว่า หนังสือเรียนส่วนใหญ่มักเขียนให้ครูอ่าน บางครั้งผู้เรียนที่ใช้หนังสือเรียนอาจไม่เข้าใจภาษาที่ใช้ในหนังสือเรียน จึงไม่สามารถตอบคำถามหรือทำความเข้าใจในเรื่องที่อ่านได้ และ Adrian Wilson (1993) กล่าวว่า ภาพหนึ่งภาพอาจมีค่ามากกว่าคำหนึ่งพันคำ แต่คำที่ดีหนึ่งคำมีค่ามากกว่าภาพหนึ่งพันภาพ

ในการเขียนหนังสือเรียนนั้น ผู้แต่งควรจะรู้จักลักษณะที่สำคัญของการเขียน เพื่อช่วยให้หนังสือที่ตนเขียนมีลักษณะน่าอ่าน และใช้ประโยชน์ได้สูงสุด (จินตนา ไบกาซูยี, 2538) ลักษณะเหล่านี้ได้แก่

1. **เอกภาพในการเสนอ** เพื่อให้ความรู้และสาระประโยชน์ที่เขียนตรงกับวัตถุประสงค์ของหัวเรื่องและถูกต้องตามหลักวิชาการ มีหลักฐานและเหตุผลมาสนับสนุน ควรใช้คำ ข้อความ และภาษาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและที่นิยมใช้อยู่ในวิชานั้น

2. **มีสัมพันธภาพในการจัดลำดับความ** เพื่อให้อ่านและเข้าใจได้สะดวกควรมีการจัดลำดับเนื้อหาที่ดี ข้อความควรมีความชัดเจน มีรายละเอียดพอให้เข้าใจ ภายในข้อความควรมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน

3. **มีความกระชับรัดกุมในการใช้ภาษา** ควรใช้ภาษาที่ถูกต้อง น่าอ่าน เข้าใจง่าย ไม่ใช่คำภาษาต่างประเทศมากนัก

4. **มีความชัดเจนในเนื้อหา** โดยใช้การกล่าวซ้ำเพื่อเน้นความให้ชัดเจนใช้การเปรียบเทียบเพื่อแสดงความแตกต่าง ใช้ตัวอย่างประกอบรายละเอียดซึ่งช่วยให้อธิบายความได้ชัดเจน เข้าใจง่ายขึ้น

5. **มีการเน้นที่สำคัญ** โดยใช้วลีและข้อความที่สำคัญๆ ในการเขียนประโยค โดยเฉพาะเลือกคำสำคัญขึ้นต้นประโยคหรือจบประโยค จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นสิ่งที่ผู้แต่งต้องการเน้นอย่างชัดเจน

6. **มีความยาวพอเหมาะสมในแต่ละบท** ความยาวในแต่ละหัวเรื่อง แต่ละย่อหน้า ควรมีความสม่ำเสมอโดยตลอดทั้งเล่ม สำหรับหนังสือเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ย่อหน้าไม่ควรยาวนัก ประมาณ 4-10 บรรทัด หรือประมาณ 10-15 ประโยค

สมพร จารุณัญ (2540) ได้กล่าวว่า สำนวนภาษาในหนังสือเรียนควรถูกต้องตามหลักการใช้ภาษาที่ดีและเหมาะสมแก่ความรู้ความเข้าใจภาษาของผู้อ่าน ไม่ใช่ประโยคซับซ้อน การอธิบายความชัดเจน เข้าใจง่าย หลีกเลี่ยงการใช้ศัพท์ที่เข้าใจยากและมีท่วงทำนองในการเขียนที่ดี ท่วงทำนองการเขียน หมายถึง การใช้ภาษาในการสื่อความหมาย ท่วงทีลีลาในการเสนอเรื่องราว รวมถึงเจตคติของผู้แต่งต่อเนื้อหาสาระและต่อผู้อ่าน การเขียนหนังสือเรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอนควรมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นสำคัญ ต้องใช้ถ้อยคำ ศัพท์ภาษา และการอธิบายความที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา การใช้ศัพท์วิชาการควรตามด้วยคำจำกัดความด้วย

นอกจากนี้ รื่นฤทัย สัจจาพันธ์ (2541) กล่าวว่า ภาษาเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ กระบวนการผลิตจำเป็นต้องให้ความสำคัญ หนังสือที่สำนักพิมพ์ไม่ใส่ใจในการพิสูจน์อักษรเพียงพอย่อมหมดโอกาสในการเป็นหนังสือที่ดี

จากการศึกษาของ ไพโรจน์ พวงมณี (2540) กล่าวถึง ภาษาและการเขียนในหนังสือเรียน ศิลปศึกษาว่า การเรียบเรียงหนังสือเรียนศิลปศึกษา ผู้แต่งต้องคำนึงถึงรูปแบบเฉพาะของหนังสือเรียน คือ หนังสือเรียนเป็นหนังสือเชิงวิชาการ การเรียบเรียงเนื้อหาต้องตรงกับข้อเท็จจริง การเขียนตัวสะกด การันต์ และพยัญชนะต้องถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่ราชบัณฑิตยสถานกำหนด

หลักเกณฑ์เหล่านี้มีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้มีรูปแบบการเขียนและอธิบายที่มีความชัดเจน ซึ่งเมื่อนำมาผสมผสานกับเนื้อหาความรู้ในสาขาวิชาศิลปศึกษาเรื่องของคำศัพท์เฉพาะทางศิลปะผู้แต่งจะเขียนได้อย่างชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจและสามารถเกิดการรับรู้ได้ตรงตามมีที่ผู้แต่งต้องการ

ด้านการออกแบบรูปเล่ม

จากการศึกษาของ ชัยรัตน์ ชลวิถิ (2525) เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ การออกแบบกราฟิกหนังสือแบบเรียนไทยระหว่างสำนักพิมพ์รัฐบาลและเอกชนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า หนังสือแบบเรียนจะต้องมีลักษณะการออกแบบกราฟิกที่สำคัญหลายประการจึงจะได้รับความสนใจจากนักเรียน ซึ่งนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการออกแบบกราฟิกสำหรับหนังสือแบบเรียนเป็นอย่างมาก เพราะงานศิลปะในการออกแบบจะช่วยให้หนังสือน่าอ่าน น่าสนใจ โดยเฉพาะความสวยงามจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนอยากอ่านอยากเรียนมากขึ้น

Sherry Kragler (2000) ได้ทำการศึกษาพบว่า ลักษณะภายนอกเป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้เรียนที่มีผลการเรียนต่ำกว่ามาตรฐานใช้เลือกหนังสือ กลุ่มผู้อ่านให้ความสำคัญกับปกและภาพประกอบภายในเล่ม และใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกหนังสือเล่มนั้น

การออกแบบรูปลักษณ์ของหนังสือเรียน ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นและองค์ประกอบในการจัดหน้าหนังสือเรียน ดังนี้

ขนาดรูปลักษณ์หนังสือ

หนังสือเรียนส่วนใหญ่มี 3 ขนาด คือ

1. ขนาด 16 หน้ายกพิมพ์ หรือขนาด 14.8 x 21 เซนติเมตร
2. ขนาด 8 หน้ายกพิมพ์ หรือขนาด 18.5 x 26 เซนติเมตร
3. ขนาด 8 หน้ายกพิมพ์พิเศษ หรือขนาด 20.5 x 29.5 เซนติเมตร

ส่วนประกอบของหนังสือ ประกอบด้วย

ส่วนหน้าของหนังสือ

1. ปกหน้า และ ปกหลัง
2. ปกในหน้าปกรอง
3. หน้าลิขสิทธิ์
4. หน้าคำนำ คำชี้แจง หรือบทนำ
5. หน้าสารบัญ

ส่วนของเนื้อหา

1. หน้าเนื้อเรื่องและภาพประกอบ

ส่วนท้ายของหนังสือ

1. หน้าภาคผนวก
2. บรรณานุกรม
3. หน้าของคณะกรรมการจัดทำหนังสือ
4. หน้าประกาศการใช้หนังสือ

จำนวนหน้าหนังสือ

1. 2-5 ปี วัยเริ่มเรียนอนุบาล ประมาณ 4-8 หน้า
2. 6-9 ปี ประถมศึกษาตอนต้น ประมาณ 8-24 หน้า
3. 10-14 ปี ประถมศึกษาตอนปลายถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ประมาณ 84-100 หน้า

พินิจ สุชะสันต์ และศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2543)

ขนาดตัวอักษร

โดยทั่วไปหนังสือเรียนนิยมใช้ขนาดตัวอักษร (มาลินี ฝโลประการ, 2537) ต่อไปนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และเด็กเริ่มเรียน ใช้ขนาดประมาณ 30 พอยท์

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ใช้ขนาดประมาณ 24 พอยท์

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 ใช้ขนาดประมาณ 18-20 พอยท์

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้ขนาด 16 พอยท์

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้ขนาดไม่ต่ำกว่า 14 พอยท์

กระดาษ

ชนิดของกระดาษ แบ่งเป็น

1. กระดาษปรู๊ฟ ผลิตจากเยื่อไม้ป่น ใช้พิมพ์หนังสือราคาถูก
2. กระดาษปอนด์ ผลิตจากเยื่อเคมี เนื้อละเอียดขาว มีคุณภาพสูง
3. กระดาษอาร์ต เนื้อละเอียดขาว เคลือบด้วยวัสดุเคมีให้ผิวเรียบเป็นมัน มีคุณภาพสูง

กระดาษ เป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้ราคาพิมพ์เปลี่ยนแปลง กระดาษมีหลายประเภทและหลากหลายคุณภาพ นอกจากนี้ สีของกระดาษยังมีความสำคัญต่องานพิมพ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิมพ์ภาพสี กระดาษจะต้องมีความขาวมากที่สุดจึงจะให้ภาพที่เหมือนจริงมากที่สุด

การใช้กระดาษสีพิมพ์ด้วยหมึกสี ภาพที่ออกมาสีจะผิดไปจากสีหมึกเดิม เพราะเกิดการผสมกันขึ้นระหว่างแสงที่สะท้อนออกมาจากกระดาษและจากหมึก ถ้าเป็นงานพิมพ์สี หรือ ภาพขาวดำที่ต้องการความคมชัดมากๆ ควรเลือกพิมพ์ลงบนกระดาษอาร์ต ซึ่งเป็นกระดาษเคลือบผิวเรียบจะได้ภาพที่คมชัดสวยงาม

ภาพประกอบ

บทบาทของภาพประกอบ (สมพร จารุณภู, 2538) ได้แก่

1. ส่งเสริมเนื้อหาสาระและเรื่องราว
2. ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านหนังสือ
3. ส่งเสริมจินตนาการ
4. ช่วยสนองต่อจุดมุ่งหมายเฉพาะที่ผู้แต่งต้องการสื่อความหมาย

ภาพประกอบที่ใช้ในหนังสือเรียน นิยมใช้ทั้งภาพถ่ายและภาพวาด การเลือกใช้ภาพถ่ายนั้น ถ้าเป็นหนังสือภาพขาวดำ ควรใช้ภาพถ่ายขาวดำหรือสไลด์ จะได้ภาพที่มีความชัดเจน ภาพวาด ควรใช้ผู้วาดที่มีฝีมือและความชำนาญ การเลือกใช้ภาพสีและภาพขาวดำขึ้นอยู่กับราคาการพิมพ์หนังสือเล่มนั้นด้วย (จินตนา ไบกาชูยี, 2538)

การจัดภาพประกอบในเนื้อเรื่องของหนังสือเรียนมีความสำคัญมาก การเลือกใช้ภาพประเภทใดต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง มีขนาดและจำนวนที่เหมาะสมมีหลักของการจัดภาพที่ดี

การจัดหน้าภาพประกอบ มีวิธีการดังนี้

1. ควรจัดให้มีภาพเด่นในหน้าเพียงภาพเดียว
2. ควรเน้นความเด่นบนบริเวณซ้ายของหน้าด้วยภาพ
3. ควรเลือกเฉพาะภาพที่สำคัญหรือภาพที่สื่อความหมายแก่ผู้อ่าน
4. ควรกำหนดภาพให้มีขนาดแตกต่างกัน
5. ควรจัดส่วนหรือกรอบภาพ (crop) ในลักษณะที่เหมาะสม เพื่อมิให้องค์ประกอบภาพ

แน่นเกินไป

6. ควรเลือกภาพที่เหมาะสมและมีคุณธรรม
7. ควรกำหนดให้มีภาพจำนวนน้อยแต่เป็นภาพที่มีขนาดใหญ่อยู่ในหน้าเดียวกัน
8. ควรมีเนื้อที่ว่างปรากฏบนหน้าหนังสือบ้าง
9. ควรหลีกเลี่ยงการวางภาพให้อยู่ในรูปแบบของตัว T เพราะถ้ามีคำบรรยายภาพ

หลายภาพจะทำให้สับสน

10. การจัดคำบรรยายภาพ อาจวางไว้ด้านข้างของภาพบ้าง นอกเหนือจากการวางไว้ใต้ภาพอย่างเดียว และในกรณีที่มีชุดภาพหลายภาพ ไม่ควรมีคำบรรยายภาพที่ซ้ำซ้อนกัน

11. ถ้าภาพทั้งหมดที่ปรากฏ มีแหล่งที่มาของภาพแหล่งเดียวกัน ให้ระบุชื่อของแหล่งที่มา นั้นเพียงครั้งเดียว

ผดุง พรหมมูล (2544) กล่าวว่า ในการสร้างภาพประกอบหนังสือวิชาการ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง สิ่งแรกคือ ความถูกต้อง ชัดเจน และสนับสนุนเนื้อหาวิชาการที่ผู้แต่งนำเสนอ และจะต้องสามารถ สื่อความหมายได้ตรงตามจุดประสงค์ ในการสร้างภาพประกอบหนังสือวิชาการผู้แต่งและศิลปิน ควรได้ทำความเข้าใจร่วมกันก่อนทั้งในการนำเสนอภาพ เทคนิคการสร้างสรรค์ภาพ ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของภาพ เพื่อให้ได้หนังสือที่มีคุณค่าทางวิชาการและความสมบูรณ์ของ ภาพประกอบ

การเข้าเล่มหนังสือ (วิริยะ สิริสิงหและคณะ,2542)

การเข้าเล่มหนังสือเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความพิถีพิถัน หนังสือที่ได้จึงจะสวยงาม คงทน

การเข้าเล่มโดยทั่วไป มี 5 แบบ คือ

1. การเข้าเล่มแบบเย็บกลางด้วยลวด ซึ่งเรียกว่า การเย็บมุงหลังคา การเข้าเล่มแบบนี้ใช้ กับงานที่ไม่ต้องเก็บไว้นาน ข้อดีของการเข้าเล่มแบบนี้คือทำได้รวดเร็ว ข้อเสียคือ เมื่อเปิดอ่าน บ่อยครั้ง หน้าหนังสือจะหลุดออกมาง่าย

2. การเข้าเล่มแบบเย็บสันหนังสือ เป็นการนำลวดเย็บกระดาษ เย็บที่สันด้านบนของ หนังสือ หนังสือก็จะติดกันเป็นเล่มแล้วหากว่าที่สันจากนั้นหุ้มด้วยปกหนังสือ แล้วนำไปเจียนขอบ สามด้านโดยยกเว้นด้านสัน

3.การใส่สีน้ำตาล วิธีนิยมกันมากในปัจจุบัน เพราะหนังสือที่เสร็จสมบูรณ์แล้วจะดูสวยงาม เปิดอ่านสะดวก และใช้เครื่องจักรผลิตจึงทำงานได้รวดเร็ว โดยนำหนังสือป้อนเข้าเครื่องจักรซึ่งเป็น ใบเลื่อย ใบเลื่อยจะฟันด้านสันหนังสือให้เป็นร่องแล้วทากาวและหุ้มปกนำหนังสือที่หุ้มปกแล้วไป เจียนขอบสามด้าน ข้อเสียของการเข้าเล่มแบบนี้คือ ถ้ากาวไม่มีคุณภาพจะทำให้หน้าหนังสือหลุด ได้ง่าย

4.การเย็บกึ่ง คือการเย็บด้วยด้ายให้หนังสือแต่ละยกติดกัน การเย็บแบบนี้จะใช้เวลานาน และราคาแพงแต่ได้หนังสือที่สวยงาม คงทน

5.การทำปกแข็ง คือ การนำหนังสือที่เข้าเล่มด้วยการเย็บกึ่งมาติดปกแข็ง หนังสือที่ได้จะ เข้ามาตรฐานสากล

ชาญศิลป์ กิตติโชติพาณิชย์ (2544) กล่าวว่า ในปัจจุบันเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ได้เข้ามา มีบทบาทอย่างสูงในการใช้เป็นเครื่องมือตอบสนองความสามารถและจินตนาการของนักออกแบบ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้การออกแบบมีความสะดวก รวดเร็ว มากยิ่งขึ้น

ด้านคุณภาพการพิมพ์และการใช้เทคโนโลยีในการพิมพ์

หนังสือเรียน นอกจากจะปรับปรุงเนื้อหาสาระให้ทันสมัยแล้ว คุณภาพในการพิมพ์จะช่วย ให้หนังสือเรียนน่าอ่าน น่าสนใจสำหรับผู้เรียน คุณภาพการพิมพ์ ได้แก่ รูปเล่มกะทัดรัดสวยงาม และคงทน การพิมพ์ชัดเจนทั้งตัวอักษรและภาพประกอบ (ชวลีพร พงษ์สมบูรณ์,2531)

Christian Uhlig (1999) กล่าวว่า ในการผลิตหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรม ควรมีการจัดระบบการพิมพ์อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้มีสื่อการเรียนการสอนที่ดีและเป็น ประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ชุตินา สัจจพันธ์ (2543) กล่าวว่า ปัจจุบัน สังคมไทยอยู่ในยุคข้อมูลข่าวสาร ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและวิทยาการในสาขาวิชาต่างๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีใน การพิมพ์ทำให้มีการสร้างสรรค์และจัดพิมพ์วรรณกรรมหลากหลายรูปแบบออกมาเผยแพร่เป็น จำนวนมากเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายต่างๆกัน และ James (1998) กล่าวว่า ได้มีการใช้เทคโนโลยีที่ร่วมสมัยในการออกแบบหนังสือให้มีความทันสมัยและดึงดูดความสนใจ ของผู้อ่านมากขึ้น ทั้งสื่อผสม สื่อซีดีรอม ทำให้หนังสือในปัจจุบันมีความหลากหลายและสามารถ ตอบสนองความสนใจของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ปรีชา ช่างขวัญยืน,2539 และสงกรานต์ หมายแก้ว 2538 กล่าวว่า คอมพิวเตอร์ได้นำมา ใช้ในการออกแบบรูปเล่มของหนังสือ เนื่องจากมีความสะดวก รวดเร็ว และเครื่องคอมพิวเตอร์และ ซอฟต์แวร์ ในปัจจุบันได้รับการพัฒนาไปอย่างมาก และได้กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพิมพ์ หนังสือให้มีรูปร่างลักษณะที่ได้มาตรฐาน การที่นักวิชาการสามารถจัดพิมพ์หนังสือได้ด้วยตนเอง จะก่อให้เกิดผลดีหลายๆด้าน เช่น ความถูกต้องสมบูรณ์ของหนังสือที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น

สมพร จารุณี (2540) ได้ให้ความหมายของเทคนิคการพิมพ์ คือ การพิจารณาความเหมาะสมในเรื่องขนาดรูปเล่ม ลักษณะตัวอักษร การจัดที่ว่างของหนังสือ ความชัดเจนถูกต้องของภาพประกอบ การเย็บเล่มของชนิดกระดาษ ความแข็งแรงทนทานของหนังสือและราคาหนังสือ

ระบบการพิมพ์หนังสือ

ระบบการพิมพ์ที่ใช้ในประเทศไทย มี 2 ประเภท ได้แก่

1. ระบบเลตเตอร์เพรส (Letterpress) ระบบนี้เป็นระบบที่ใช้การเรียงพิมพ์ข้อความด้วยตัวเรียงเรียงโลหะ ส่วนใดเป็นภาพใช้วิธีการแกะบล็อกมาประกอบ เมื่อพิมพ์แล้วจะนำตัวเรียงเหล่านั้นมาใช้เรียงพิมพ์ใหม่หลายๆครั้ง การพิมพ์ระบบนี้ราคาสูงกว่าระบบอื่นๆ

ลักษณะงานพิมพ์ที่เหมาะสมในการพิมพ์ระบบนี้คือ

1. มีจำนวนพิมพ์น้อย
2. ต้องการคุณภาพไม่สูงนัก
3. เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นตัวหนังสือหรือลายเส้น มีภาพประกอบน้อย
4. ไม่เป็นงานพิมพ์ที่พิมพ์หลายสี
5. ต้องการประหยัด

2. ระบบออฟเซต (Offset) ระบบนี้เป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน เพราะสะดวก รวดเร็ว และมีคุณภาพดี ลักษณะงานพิมพ์ที่เหมาะสมในการพิมพ์ระบบนี้คือ

1. จำนวนพิมพ์มาก
2. มีภาพประกอบมาก
3. มีภาพพิมพ์หลายสีหรือสี่สี
4. ต้องการคุณภาพดี สวยงาม และรวดเร็ว
5. มีงบประมาณเพียงพอ

การตรวจสอบคุณภาพงานพิมพ์ ควรพิจารณาในสิ่งต่อไปนี้

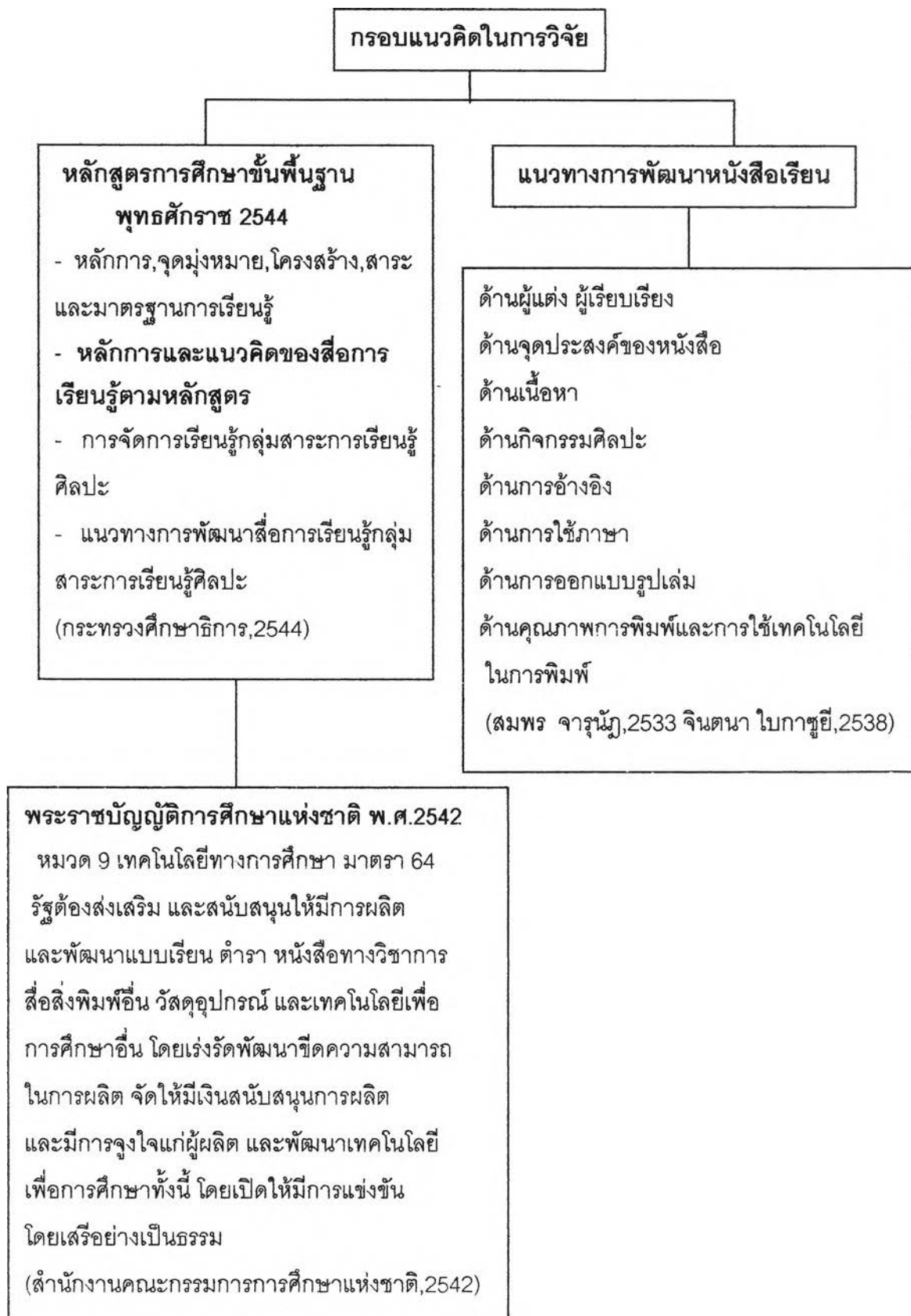
1. การตรวจสอบสี การให้สีที่ไม่สม่ำเสมออาจทำให้ภาพเลอะเทอะ ไม่สะอาดตา
2. การตรวจสอบความเหมาะสมของกระดาษที่ใช้พิมพ์
3. การตรวจสอบความสะอาดจากสาเหตุต่างๆ เช่น รอยเลอะของหมึก

ร่องรอยการขีดขีด เป็นต้น

การตรวจสอบคุณภาพการพิมพ์ต้องตรวจสอบทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้หนังสือมีความสมบูรณ์มากที่สุด

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทางการพิมพ์เป็นไปอย่างรวดเร็ว การพัฒนาเทคนิคต่างๆในการพิมพ์หนังสือได้เกิดขึ้นมากมายทั้งนี้เนื่องมาจากการนำคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ทางด้านต่างๆ เช่น การเรียงพิมพ์ การแยกสี การควบคุมการพิมพ์และการตรวจสอบคุณภาพการพิมพ์ การพัฒนาสิ่งเหล่านี้ยังคงมีอยู่ต่อไปในอนาคต การใช้เทคโนโลยีที่ดีจะส่งผลต่อการผลิตหนังสือเรียนที่มีคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จากสาระและนโยบายต่างๆตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระจากหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ สาระจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และสาระจากแนวคิดของจินตนา ไบกาซูยี (2538) และสมพร จารุณี (2533) เกี่ยวกับการแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนระดับมัธยมศึกษา มีประเด็นที่สำคัญ คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนและผู้สอนรู้จักแสวงหาความรู้และสร้างประสบการณ์จากแหล่งการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ต่างๆอย่างหลากหลาย หนังสือเรียนศิลปศึกษายังคงมีบทบาทในการเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่สำคัญที่ผู้เรียนและผู้สอนใช้ศึกษาหาความรู้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตร ปัจจุบันรัฐได้ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาหนังสือเรียนจากแหล่งผลิตต่างๆ รวมทั้งผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำหรือพัฒนาหนังสือเรียนซึ่งเองได้ รูปแบบของหนังสือเรียนศิลปศึกษาจึงควรมีคุณภาพส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนควรได้รับประโยชน์จากการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาอย่างคุ้มค่า ในการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษาให้มีคุณภาพที่เหมาะสม และสอดคล้องต่อการเป็นสื่อการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการปฏิรูปการศึกษาควรพิจารณาในด้านต่อไปนี้ ด้านผู้เขียน ผู้แต่ง ด้านจุดประสงค์ของหนังสือ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมศิลปะ ด้านการอ้างอิง ด้านการใช้ภาษา ด้านการออกแบบรูปเล่ม ด้านคุณภาพการพิมพ์และการใช้เทคโนโลยีในการพิมพ์ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยแสดงไว้เป็นแผนภูมิในการศึกษาต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ชัยรัตน์ ชลวิณี (2524) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ การออกแบบกราฟิก หนังสือแบบเรียนไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างสำนักพิมพ์รัฐบาลและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงเหตุผลของความชอบและความต้องการของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีต่อการออกแบบกราฟิก สำหรับสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือแบบเรียนไทย และ ความแตกต่างทางด้านคุณภาพ การออกแบบกราฟิก สำหรับสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือแบบเรียนไทย ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างสำนักพิมพ์รัฐบาลกับเอกชน

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร จำนวน 540 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ผลการวิจัยสรุปว่า 1.นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น มีความเห็นว่างานด้านการออกแบบกราฟิกมีความจำเป็นมากในการพิมพ์หนังสือแบบเรียน และเห็นว่าหนังสือแบบเรียนที่ใช้กันอยู่มีการใช้ศิลปะทางด้านกราฟิกอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ซึ่งควรได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น 2.ขนาดรูปเล่มที่นักเรียนชอบ คือ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบบ Upright ขนาด 8 หน้ายก และควรมีภาพประกอบเท่าที่จำเป็น ภาพประกอบเป็นภาพวาดและภาพถ่าย โดยมีขนาดครึ่งหน้า 3. การเข้าเล่มหนังสือแบบเรียนปัจจุบัน พบว่า มีคุณภาพคงทนน้อย ควรได้รับการปรับปรุง สำหรับปกหนังสือแบบเรียน นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเห็นว่าควรออกแบบให้สวยงามคงทนด้วย 4.เกี่ยวกับคุณภาพการพิมพ์ นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่ามีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์พอใช้ การใช้สีที่พิมพ์ควรพิมพ์เฉพาะภาพที่มีส่วนสำคัญ สีของตัวอักษรควรใช้สีดำ คุณภาพของกระดาษอยู่ในเกณฑ์พอใช้ 5.เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพการออกแบบกราฟิกสำหรับสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือแบบเรียนของไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างสำนักพิมพ์รัฐบาลกับเอกชน ปรากฏว่าการออกแบบกราฟิกสำหรับสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือแบบเรียนของไทยสำนักพิมพ์เอกชนมีคุณภาพดีกว่าของรัฐบาล

นวพร พงศ์อัจฉริยะกุล (2531) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ การวิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในด้านความสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาของแบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษา ศ 101 ศ 102 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และศึกษาสภาพที่ควรจะเป็นตามลักษณะเนื้อหาวิชาทัศนศิลป์ศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการใช้แบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 รวมทั้งสิ้น 4 กลุ่ม คือ ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ หัวหน้าสายวิชาศิลปศึกษา ศึกษานิเทศก์วิชาศิลปศึกษา คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา และคณะกรรมการแต่งแบบเรียนศิลปศึกษา รวมทั้งสิ้น 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเทคนิคเดลฟาย และแบบสอบถามชนิดปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ มัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ ค่าความถี่

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า 1. เนื้อหาของแบบเรียนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาทั้ง 8 ข้อ อยู่ในเกณฑ์มาก ได้แก่ เนื้อหาที่ก่อให้เกิดศิลปะนิสัยที่กล้าแสดงออกทั้งความคิดและการกระทำ และการส่งเสริมให้รักสวยรักงาม ให้ความรู้ที่นำไปดัดแปลงได้ตามความเหมาะสมกับชีวิตประจำวัน ใช้วิจารณ์งานในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ได้ตามความเหมาะสม เปิดโอกาสให้เลือกปฏิบัติกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ค้นคว้าทดลอง เน้นให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในงานอดิเรก ส่งเสริมให้ปฏิบัติงานเพื่อผ่อนคลายจิตใจและอารมณ์ ตลอดจนเกิดเจตคติที่ดีต่อศิลปะเพื่อพัฒนาในด้านอารมณ์ จิตใจ ส่วนเนื้อหาด้านอื่นๆ สอดคล้องกับหลักสูตรอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

2. สภาพที่ควรจะเป็นตามลักษณะของเนื้อหาวิชาทัศนศิลป์ศึกษา บทที่ 1 นั้นควรเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับสี ลวดเรื่องภาพฝาผนังและพัฒนาเรื่องภาพคน เรื่องอื่นๆ ควรคงไว้ ส่วนในบทที่ 2 การปั้น การแกะสลัก บทที่ 3 การพิมพ์ภาพ บทที่ 4 การสร้างสรรค์งานศิลปะ และบทที่ 5 ศิลปะพื้นบ้าน ควรคงไว้ทุกเรื่อง

อัญชลี โสมดี (2531) ทำการวิจัยเกี่ยวกับ การวิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในด้านความสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาของแบบเรียนทัศนศิลป์ศึกษา ศ 205, ศ 206 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่และความเหมาะสมของเนื้อหาของหนังสือเรียนทัศนศิลป์ศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร รวม 59 คน

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม 2 ชุด ชุดแรกประกอบไปด้วย คำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 26 ข้อ ถ้ามถึงความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาหนังสือนี้กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนที่สองประกอบด้วย คำถามแบบเช็คตามรายการจำนวน 10 ชุด เนื้อหาและคำถามแบบปลายเปิดจำนวน 10 ข้อ ซึ่งถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ตอบในแง่ของเนื้อหาทั้ง 10 บท ตามสภาพการณ์ที่ควรจะเป็น

ผลการศึกษาปรากฏว่า หนังสือเรียนทัศนศิลป์ศึกษาในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 อยู่ในเกณฑ์ปานกลางทุกข้อ ในด้านความเหมาะสมของเนื้อหาของหนังสือเรียนทัศนศิลป์ศึกษาในอนาคตนั้น เนื้อหาทุกบทควรคงเรื่องเดิมไว้ แต่ควรเพิ่มเติมโดยขยายเนื้อหาให้กว้างขึ้นในบางบท ได้แก่ บทที่ 1 การวาดเขียน บทที่ 2 การพิมพ์ภาพ บทที่ 4 ศิลปะไทย และบทที่ 5 ศิลปะสากล

ไพโรจน์ เบาลือ (2536) ทำการวิจัยองค์ประกอบทางกายภาพของหนังสือที่เป็นสาเหตุให้เด็กเลือกหนังสือเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,410 คน เครื่องมือที่ใช้ศึกษาประกอบด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย ชั้นป.6 และแบบสอบถามแสดงองค์ประกอบของหนังสือที่เด็กเลือก ผลการวิจัยพบว่า 1) โดยลักษณะภาพรวม เด็กชั้นป.6 มีเกณฑ์ในการเลือกหนังสือแบบเรียนโดยยึดองค์ประกอบหลักของหนังสือเรียนตามลำดับดังนี้ เลือกรูปแบบภาพ ชื่อหนังสือ สารบัญ ราคาจำหน่าย สีและแบบตัวอักษร ขนาดตัวอักษร การเข้าเล่ม การจัดหน้า เนื้อกระดาษปก ขนาดเล่มและผู้แต่ง คำน่า ลักษณะรูปเล่ม ความหนา สำนักพิมพ์ และปีที่พิมพ์ 2) โดยลักษณะภาพรวมเด็กมีเกณฑ์ในการเลือกหนังสือแบบเรียน โดยยึดองค์ประกอบย่อยของหนังสือคือเด็กเลือกภาพวาดเหมือนจริง รูปภาพเป็นสีธรรมชาติ ตัวอักษรแบบกรีน 3 ตัว อักษรขนาด 20 พอยท์ หนังสือ ขนาด 16 หน้ายก หนังสือหนากว่า 80 หน้า ปกแข็งจัดหน้าแบบเต็มหน้า ใช้กระดาษอาร์ต ลักษณะเล่มแนวตั้ง เย็บเล่มด้วยลวด รู้จักผู้แต่ง พิมพ์จากสำนักพิมพ์ใดก็ได้ พิมพ์ในปีปัจจุบัน และราคาปานกลาง

อึ้งศักดิ์ อึ้งเลิศฤทธิ์ (2540) ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษาด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า โดยศึกษาในด้านลักษณะความสำคัญของหลักสูตร จุดประสงค์ โครงสร้างรูปแบบการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล เป็นการศึกษาโดยใช้เทคนิคเดลฟาย ซึ่งผลการวิจัยในด้านสื่อการเรียนการสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) พบว่า สื่อการเรียนการสอนประเภทต่างๆ จะมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น คู่มือครู จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญ ซึ่งช่วยชี้แนวทางการสอนให้กับครู สำหรับหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด ยังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน แต่จะอยู่ในลักษณะของหนังสืออ้างอิงสำหรับผู้เรียนและครู เลือกนำมาศึกษาค้นคว้าได้ตามความสนใจ โปรแกรมสำเร็จรูป เช่น วิดีทัศน์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนจะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีบทบาทมากขึ้นในการเรียนการสอนศิลปศึกษา สื่อการเรียนการสอน จะเน้นการใช้สื่อของจริงในท้องถิ่นที่ส่งเสริม การเรียนรู้ทางศิลปะ รวมทั้งสื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านศิลปะแขนงต่างๆ และเน้นการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้

ในห้องถิ่น นอกจากนั้นสื่อการเรียนการสอนประเภทต่างๆ จะเปิดโอกาสให้ห้องถิ่น โรงเรียนเป็นผู้กำหนดและจัดทำขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับห้องถิ่นและผู้เรียนมากขึ้น และจะเน้นการใช้สื่อเทคโนโลยีที่หลากหลาย

ไพโรจน์ พวงมณี (2540) ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับ หนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ดังต่อไปนี้ ศึกษาในด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรม ด้านภาพประกอบ ด้านภาษาและการเขียน ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม กลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นครูศิลปศึกษา จำนวน 382 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนศิลปศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับเหมาะสมปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในแต่ละด้าน พบว่า ข้อที่ครูศิลปศึกษาเห็นว่าเหมาะสมอยู่ในระดับสูง คือ 1. ด้านความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษา ครูศิลปศึกษาเห็นว่า หนังสือเรียนศิลปศึกษาส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ 2. ด้านเนื้อหา ครูศิลปศึกษาเห็นว่า เนื้อหาของหนังสือเรียนศิลปศึกษามีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชาศิลปศึกษา 3. ด้านกิจกรรม ครูศิลปศึกษาเห็นว่ากิจกรรมสามารถยืดหยุ่นในการปฏิบัติได้ 4. ด้านภาพประกอบ ครูศิลปศึกษาเห็นว่าภาพประกอบปกมีสีสันสวยงามช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจ 5. ด้านภาษาและการเขียน ครูศิลปศึกษาเห็นว่าภาษาเขียนมีความถูกต้องในเรื่องของการใช้ตัวสะกด การันต์ และพยัญชนะ 6. ด้านการออกแบบจัดวางรูปเล่ม ครูศิลปศึกษาเห็นว่า การออกแบบจัดวางปกมีความน่าสนใจสะดุดตา

เสรี ชิวคำ (2540) ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจเนื้อหา เครื่องช่วยการเรียนรู้และลักษณะทั่วไปของหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจเนื้อหา เครื่องช่วยการเรียนรู้ และลักษณะทั่วไปของหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน ได้แก่ หนังสือเรียนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด และสำนักพิมพ์ประสานมิตร จำกัด ในด้าน 1) ด้านเนื้อหาของหนังสือ 2) ด้านเครื่องช่วยการเรียนรู้ 3) ด้านลักษณะทั่วไปของหนังสือ

โดยใช้เครื่องมือการศึกษาหนังสือเรียนวิชาศิลปะศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและได้รับการปรับปรุงแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านเนื้อหาของหนังสือ เนื้อหาความรู้ความเข้าใจพื้นฐานศิลปะ ร้อยละ 64.82 เนื้อหาความซาบซึ้งในศิลปะ ร้อยละ 15.35 เนื้อหาศิลปะปฏิบัติ ร้อยละ 10.81 และเนื้อหาการนำศิลปะไปใช้ในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 8.99 2) ด้านเครื่องช่วยในการเรียนรู้ ลักษณะโครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วยบทนำเนื้อหากิจกรรมมากที่สุด ลักษณะการนำเสนอบทนำประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้มากที่สุด ลักษณะการนำเสนอเนื้อหาประกอบด้วย ข้อความตามด้วยภาพประกอบ ตัวอักษรมีขนาด 16 พอยท์ ภาพประกอบเป็นภาพสีมากกว่าภาพขาวดำ ชนิดของภาพประกอบเป็นภาพฮาล์ฟโทนมากกว่าภาพลายเส้น ภาพประกอบมีหน้าที่ส่งเสริมเนื้อหาให้เด่นชัดขึ้นมากที่สุด จำนวนหน้าของภาพประกอบมีมากกว่าจำนวนหน้าของเนื้อหา และแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นหนังสือภาษาไทยมากที่สุด 3) ด้านลักษณะทั่วไปของหนังสือ หนังสือมีขนาด 8 หน้ายกพิมพ์ (18.5x26 ซม.) มากที่สุด แบบรูปเล่มเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง ปกหนังสือเป็นกระดาษอาร์ตเคลือบมัน กระดาษเนื้อในเป็นกระดาษปรู๊ฟมากที่สุด การพิมพ์ตัวอักษรมีความคมชัด การพิมพ์รูปภาพมีลักษณะไม่ชัดเจนบางภาพ การเรียงลำดับหน้าถูกต้อง และวิธีการเข้าเล่มแบบไสสันதாகาว

อนันต์ ประภาโส (2543) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเกณฑ์การสร้างตำราเรียนวิชาวัสดุและเทคโนโลยีศิลปะ สำหรับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเกณฑ์การสร้างตำราเรียนวิชาวัสดุและเทคโนโลยีศิลปะ สำหรับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ ประชากรที่ใช้เป็นกลุ่มประชากรแบบเจาะจง โดยได้กำหนดคุณสมบัติไว้ดังนี้ คือ 1.ผู้ที่มีผลงานทางวิชาการ หนังสือตำรา หรืองานวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปะที่เผยแพร่ในวงวิชาการ 2.เป็นผู้สอนวิชาวัสดุและเทคโนโลยีศิลปะในสถาบันราชภัฏ 3.เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีตำแหน่งบริหารรวมทั้งสิ้น 12 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือ 2 ส่วน คือ 1.เกณฑ์การสร้างตำราเรียนรายวิชาวัสดุและเทคโนโลยีศิลปะ สำหรับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น 2.แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของเกณฑ์การสร้างตำราเรียนรายวิชาวัสดุและเทคโนโลยีศิลปะ สำหรับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ จำนวน 4 ด้าน คือ 1.ด้านคุณลักษณะตำราเรียนที่ดี 2.ด้านความตรงตามหลักสูตรของตำรา 3.ด้านความตรงตามวัตถุประสงค์รายวิชา 4.ด้านความเหมาะสมของเนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อ ความเหมาะสมของเกณฑ์การ สร้างตำราเรียนรายวิชาวัสดุและเทคนิคศิลปะสำหรับโปรแกรมวิชาศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ว่ามีความเหมาะสมในระดับมาก ทั้งในด้านคุณลักษณะ ตำราเรียนที่ดี ด้านความตรงตามหลักสูตรของตำรา ด้านความตรงตามวัตถุประสงค์รายวิชา ด้านความเหมาะสมของเนื้อหา

ปฐมรัตน์ ยิ้มประเสริฐ (2544) ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสือเรียน ศิลปศึกษาและคู่มือครูศิลปศึกษาของนักวิชาการทางศิลปศึกษา และครูศิลปศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษาที่7

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษาและ คู่มือครูศิลปศึกษาของนักวิชาการทางศิลปศึกษา และครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษาที่7เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน ศิลปศึกษาและคู่มือครูศิลปศึกษา ในด้านโครงสร้างของหนังสือ ประกอบด้วย เนื้อหา กิจกรรม ภาพประกอบ ภาษาและการเขียน รูปเล่มและการนำเสนอ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูลจาก ครูศิลปศึกษาจำนวน 170 คน นักวิชาการทางด้านศิลปศึกษาจำนวน 85 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า นักวิชาการทางศิลปศึกษาและครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นด้วยมากต่อ แนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนศิลปศึกษา และคู่มือครูศิลปศึกษาในโครงสร้างหนังสือทุกด้านอัน ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรม ด้านภาพประกอบ ด้านภาษาเขียน ด้านรูปเล่ม และการ นำเสนอ ในส่วนของคำแนะนำเพิ่มเติม นักวิชาการด้านศิลปศึกษาและครูศิลปศึกษาเสนอแนะว่า หนังสือเรียนควรมีขนาดรูปเล่มที่เหมาะสม สีสวยงามสดใส เนื้อหากิจกรรมมีความเหมาะสมกับวัย ของผู้เรียนและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน ส่วนหนังสือคู่มือครูนั้นควรมี การอธิบายการปฏิบัติกิจกรรมอย่างละเอียด มีขั้นตอนที่ชัดเจนและมีเทคนิควิธีการประเมินผลที่ชัดเจน

อัญญาพล คงพัฒน์ (2545) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนการศึกษา ชั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนการศึกษาชั้นพื้นฐานกลุ่มสาระ การเรียนรู้ศิลปะ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในด้าน 1.วัตถุประสงค์ 2. เนื้อหาสาระ 3. กระบวนการเรียนรู้ 4. การวัดและประเมินผล กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ใน การวิจัย คือ ครูผู้สอนศิลปศึกษา จำนวน 336 คน และนักการศึกษาทางด้านศิลปศึกษา จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยมากที่สุดในด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาทุกด้าน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยให้ข้อเสนอแนะในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านวัตถุประสงค์ ในทุกระดับชั้น ควรมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีความซาบซึ้ง ความภูมิใจในศิลปะไทย และศิลปะท้องถิ่น ควรส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ เพื่อแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางผ่านกระบวนการทำงานของตนเอง ด้านเนื้อหาสาระ ควรส่งเสริมการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่ได้มาจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆนอกห้องเรียน และให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามสภาพจริง ด้านกระบวนการเรียนรู้ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานศิลปะตามความต้องการ ความถนัด ความสนใจของตนเอง โดยคำนึงถึงความเหมาะสม และวุฒิภาวะ ด้านการวัดและประเมินผล ควรประเมินผลตามสภาพจริง และเน้นความมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม นักวิชาการด้านศิลปศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในแต่ละด้านดังนี้ ด้านวัตถุประสงค์ ควรมีความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรท้องถิ่น ด้านเนื้อหาสาระ ควรจัดเนื้อหาสาระแยกตามสาระการเรียนรู้ ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรเน้นการจัดกิจกรรมทั้งใน และนอกห้องเรียน ใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆและบูรณาการวิธีการสอนที่หลากหลาย ด้านวัดและประเมินผล การประเมินผลควรเป็นไปตามสภาพจริง ควรมีการประเมิน โดยครูเป็นผู้ประเมินผล นักเรียนประเมินตนเอง ครูและนักเรียนประเมินร่วมกัน

งานวิจัยต่างประเทศ

Lampeia ,Laurel (1991)ได้ทำการวิจัยเรื่อง “The Use of The Art Textbook by Selected Elementary Classroom Teacher and Selected Elementary Middle and High School Teacher”

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาแนวทางการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย 2)ศึกษาการให้คุณค่าต่อหนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูผู้สอน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามจำนวน 30 ข้อ และการสัมภาษณ์ครูผู้สอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปะเกือบทั้งหมดใช้หนังสือเรียนประกอบการสอนและการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูจะใช้ในบางบทเรียนเท่านั้น ซึ่งครูจะเป็นผู้กำหนดบทเรียนการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาของครูในบทเรียนต่างๆ จะใช้สอนในด้านเนื้อหา หนังสือเรียนมีประโยชน์อย่างมากนับว่าเป็นหลักใหญ่ในการสอนศิลปะของครู

Dunnahoo (1992) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Content Analysis of Elementary Art Teacher Preparation Textbooks : A Study of The Status of Discipline – Based Art Education in Art Teacher Preparation Texts"

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะการเกิด DBAE ในประวัติศาสตร์ของหนังสือเรียนศิลปศึกษา 2) วิเคราะห์แนวโน้มส่วนประกอบหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา 3) ศึกษาลักษณะทั่วไปที่สำคัญในการเตรียมหนังสือเรียนของครู ศิลปะระดับประถมศึกษา และกำหนดสถานะของศิลปะ 4 แกน ตามหลัก DBAE ในหนังสือเรียนอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า 1) หนังสือเรียนศิลปศึกษามีเนื้อหาที่รวบรวมขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และทักษะจาก 4 แกนของ DBAE ในช่วงเวลาจาก ค.ศ.1929-1985 2) ส่วนประกอบของหลักสูตรประถมศึกษาจะเป็นประโยชน์ในอนาคต มีเนื้อหาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศิลปะทั้ง 4 แกน 3) หนังสือเรียนศิลปศึกษาถูกใช้เป็นประจำสำหรับการเตรียมการสอนของครูศิลปะระดับประถมศึกษาทั้งครูศิลปะโดยตรงและครูศิลปะที่จบการศึกษาทั่วไป หนังสือเรียนศิลปศึกษายังคงมีความสำคัญในกิจกรรมปฏิบัติขั้นพื้นฐาน

May (1993) ได้ทำวิจัยเรื่อง "Making Art at a Glance : A Critique of Discover Art Elementary Subjects Center Series No.90"

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเป้าหมายของหนังสือเรียน 2) การอธิบายอย่างมีเหตุผล 3) โครงสร้างต่างๆ ประกอบด้วย การคัดเลือกเนื้อหาการเรียบเรียง และจุดเน้นของหนังสือ ประกอบด้วยความเข้าใจในการอธิบายเนื้อหา ข้อเสนอแนะสำหรับครู และผู้ใช้หนังสือเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน การจัดเตรียมกิจกรรม ข้อเสนอแนะ วัตถุประสงค์ประกอบการเรียนรู้ จุดมุ่งหมายของการประเมินตัดสินการเรียนของนักเรียน ผู้แต่งได้มีเป้าหมาย 3 อย่างของศิลปะ ได้แก่ 1) การสร้างสรรค์ศิลปะ (Creating Art) 2) การมองศิลปะ (Looking at Art) 3) การดำรงชีวิตด้วยศิลปะ (Living with Art) โดยจะมีความซับซ้อนขึ้นในระดับเกรด 6 "Discover Art" เน้นทั้งศิลปะปฏิบัติ การวิเคราะห์องค์ประกอบในการออกแบบ และส่วนที่มากเกินความจำเป็นในหนังสือ คือ การถามความคิดเห็นของเด็ก ทักษะของเด็ก โดยมีส่วนน้อยในการพัฒนาความเข้าใจลึกซึ้งในศิลปะอันหลากหลายของเด็ก แต่ก็ยังมีบางอย่างที่มีคุณค่าเช่น กิจกรรมทางศิลปะต่างๆ ใน "Discovery Art" เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนอย่างมาก

Pinneau (1998) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Art Teacher Experience : A Reflective View" ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ของครูศิลปะจากหลายระดับชั้นในรัฐจอร์เจีย โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้มีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการสอนและกระบวนการคิดต่างๆ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการที่ครูใช้ผลสะท้อนทางความคิดและวิจัยเชิงปฏิบัติการมาพัฒนาการสอน รวมถึงได้พบประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประสบการณ์ตรงที่ส่งผลต่อการสอน โดยเน้นไปที่

การจัดการในการเลือกหนังสือเรียน กฎของโรงเรียน ความรู้สึกในการทำงานเพียงลำพัง การหาแหล่งความคิด และกิจกรรมประกอบวิชาชีพต่างๆ

McDonald (1999) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Ethnographic Document Analysis of Tennessee High School Adopted Art History Textbook for Diversity Balance" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตรวจสอบความสมดุลของเนื้อหาที่พูดถึงศิลปินต่างเชื้อชาติที่มีผิวสีและเป็นผู้หญิงที่มีอยู่ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์ และพิจารณาเนื้อหาหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ที่ถึงผลงานทางศิลปะของศิลปินต่างเชื้อชาติ โดยมีวิธีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณลักษณะ การวิเคราะห์เอกสารเชิงชาติพันธุ์ มีวิธีการดังนี้ 1) การทบทวนวรรณกรรมเชิงชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง 2) การเลือกสื่อที่ใช้ในการฝึกฝน (หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ใช้ในมหาวิทยาลัยจำนวนสองเล่ม) 3) โครงร่างหลักเกณฑ์ขั้นต้น 4) วัตถุประสงค์จากผู้รู้ นักการศึกษาทางศิลปะศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์มาตรฐาน 5) การแก้ไขเกณฑ์มาตรฐาน 6) การฝึกผู้อ่านในการใช้เกณฑ์ที่แก้ไขแล้วและวัตถุประสงค์ในการฝึกฝน (ผู้อ่านเป็นครูสอนศิลปะที่มีประสบการณ์ในการสอนที่ เทนเนสซี ซึ่งขณะนี้กำลังตรวจแก้หลักสูตรของศิลปะอยู่) 7) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง(การทำหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์มาใช้ในเทนเนสซี) 8) การวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ที่ได้รับการตรวจแก้แล้ว 9) การเปรียบเทียบรายการสิ่งของ 10) การติดต่อบริเวณผู้วิจัยกับผู้อ่านแต่ละคนเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติม 11) ผลผลิตของรายงานขั้นสุดท้าย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) มีการแยกแยะประเภทศิลปินหญิงและเป็นผิวสี ออกเป็นผู้สร้างสรรคงานศิลปะประเภทพิเศษ 2) มีความแตกต่างของการใช้คำในการอธิบายลักษณะงานศิลปะของผู้หญิงและผู้ชาย 3) มักไม่มีการกล่าวถึงการกีดกันศิลปินต่างเชื้อชาติในประวัติศาสตร์ศิลป์ 4) ผู้จัดพิมพ์ไม่สนใจองค์ประกอบสำคัญทางสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน 5) หนังสือเรียนที่เป็นแหล่งในการศึกษาทั้งหมดแสดงความชื่นชมงานศิลปะที่เกิดจากศิลปินต่างเชื้อชาติและต่างชนชั้น แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงศิลปินหญิงในแง่ลบก็ตาม 6) แม้จะไม่ระบุให้ผู้อ่านนับจำนวนเนื้อหาที่กล่าวถึงศิลปินเพศชายที่มีผิวขาว แต่มีผู้อ่านหนึ่งคนบันทึกว่ามี การจัดสรรพื้นที่สำหรับบรรยายถึงศิลปินต่างเชื้อชาติกับศิลปินชายผิวขาวในสัดส่วนที่ต่างกัน 7) มีความพอใจในเนื้อหาที่กล่าวถึงงานศิลปะที่สร้างสรรค์โดยศิลปินผิวสีมากกว่าจะชื่นชมในตัวศิลปินเอง 8) ยิ่งผู้เขียนมีอายุน้อยมากเท่าใดก็จะชื่นชมศิลปินผิวสีมากขึ้นเท่านั้น

Martha (2000) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "An Examination of Curriculum Assumption in Science Education Textbooks" ซึ่งเป็นการตรวจสอบหลักสูตรในหนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ ได้ข้อค้นพบว่า หนังสือเรียนสามารถสะท้อนสภาพการเรียนการสอนในการตรวจสอบหลักสูตรสาขาวิทยาศาสตร์ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิเคราะห์หนังสือเรียนทางวิทยาศาสตร์ชั้นนำของระดับประถมศึกษา โดยวิเคราะห์หนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ 7 เล่ม ที่มีการใช้มากที่สุด เพื่อวิเคราะห์แนวของเรื่อง โดยใช้กรอบหลักสูตรของชูเบิร์ต(Schubert)และมุมมองทางประวัติศาสตร์ของโรเบิร์ต(Robert)

การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์เนื้อหา ผลลัพธ์ที่ได้จะถูกนำมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของมาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ เพื่อพิจารณาว่าหนังสือเรียนเหล่านั้นสอดคล้องกับมาตรฐานที่ตั้งไว้หรือไม่ ข้อสรุปในการศึกษาพบว่า ได้มีความขัดแย้งในกลุ่มนักการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ในเรื่องความหมายของวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์ และทิศทางของหลักสูตร นอกจากนี้ยังมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องของหนังสือเรียนกับเป้าหมายของมาตรฐานการศึกษาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ ทั้งยังมีความยากในการนำเสนอความคิดทางวิทยาศาสตร์และวิธีการของผู้แต่งในการเขียนหนังสือ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศได้พบสาระสำคัญ สรุปได้ว่าหนังสือเรียนยังคงเป็นสื่อที่สำคัญในการเรียนการสอนศิลปศึกษา ทั้งครูศิลปะที่จบด้านศิลปะโดยตรง และครูศิลปศึกษาที่จบการศึกษาทั่วไปใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาในการสอนเนื้อหาและจัดกิจกรรมศิลปะปฏิบัติต่างๆในชั้นเรียน ลักษณะการใช้หนังสือเรียนศิลปศึกษาในการเรียนการสอนศิลปะในอนาคตจะจัดอยู่ในลักษณะของหนังสืออ้างอิงสำหรับผู้สอนและผู้เรียนที่จะเลือกนำมาศึกษาค้นคว้าได้ตามความสนใจ ซึ่งคู่มือครู จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็นอีกประเภทหนึ่งในการช่วยชี้แนวทางการสอนให้กับครู โดยลักษณะของคู่มือครู ควรมีการอธิบายการปฏิบัติงานอย่างละเอียด มีขั้นตอนที่ชัดเจนและมีเทคนิควิธีการประเมินผลที่ชัดเจนด้วย

ลักษณะหนังสือเรียนศิลปศึกษานั้นควรมีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน มีลักษณะกิจกรรมที่ยืดหยุ่นและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านภาษาและการเขียน ควรมีความถูกต้องในเรื่องการใช้ตัวสะกด การเว้นวรรค และพยางค์ นอกจากนี้ งานออกแบบกราฟิกยังคงมีความจำเป็นมากในการพิมพ์หนังสือเรียนศิลปศึกษา ในด้านคุณภาพการพิมพ์นั้น การใช้สีพิมพ์ควรพิมพ์เฉพาะที่มีส่วนสำคัญและสีตัวอักษรควรใช้สีดำ อีกทั้งการออกแบบภาพประกอบควรมีการจัดวางที่น่าสนใจและมีสีสันสวยงาม ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจอีกด้วย